

VANTÖRS KYRKA

Antikvariskt vårdprogram

2018-10-23

Uppdragsinformation

Status på handling: *Originalhandling*

Datum: *2018-12-05*

Beställare: *Vantörs församling*

Kontaktperson: *Ingemar Andersson, Rickard Isaksson*

Handling upprättad av: *Sara Lindeberg*

Omslagsfoto: *Sara Lindeberg 2018*

Fotografier är där inget annat anges tagna av *Sara Lindeberg under 2018*

Medverkande

Rickard Isaksson: *Stiftsantikvarie, Stockholms stift*

Ingemar Andersson: *Fastighetsförvaltare, Vantörs församling*

Sara Lindeberg: *Byggnadsantikvarie, Sweco Architects AB*

Anders Stjernberg: *Byggnadsantikvarie, Sweco Architects AB*

Innehåll

Inledning	5
Mål och strategier	9
Tids- och rumsanalyser	11
Värdebärare och berättelser	23
Kategorisering och konsekvenser	29
Karaktärisering	57
Källor	61

INLEDNING

Detta vårdprogram har tagits fram genom Stockholms stifts metod för kulturhistorisk kunskapsutveckling. Metoden ska (efter stiftsstyrelsens beslut) användas när församlingens vård- och underhållsplan ska revideras. Vård- och underhållsplaner är ett statligt krav som har sin utgångspunkt i överenskommelsen om kyrkoantikvarisk ersättning och finns även formulerat i Riksantikvarieämbetes föreskrifter om kyrkliga kulturminnen. Vårdprogrammet syftar till att på ett väl underbyggt och tydligt sätt definiera hur församlingen ska utföra de särskilda krav på vård och underhåll som Kulturmiljölagen medför.

De tidigare utförda vård-och underhållsplanerna har av flera upplevts som svåra att överblicka liksom svåra att tränga in i och förstå. För att möjliggöra att församlingarna görs delaktiga i revideringsprocessen och garantera att de vill använda sin plan i framtiden har en ny metod utvecklats. Det är också önskvärt att de bedömningar som gjorts blir uppföljningsbara och reviderbara och att kulturhistoriska värden kommer allmänheten till del. Stockholms stifts metod rekommenderar att den gamla planen delas upp i tre separata dokument, ett antikvariskt vårdprogram, en underhålls- och skötselplan och en plan för kulturarvskommunikation. Det ska emellertid understrykas att föreliggande revidering inte helt ersätter den tidigare vård- och underhållsplanen.

LÄSANVISNINGAR

Vårdprogrammet är uppdelat i sex kapitel:

- Inledning
- Mål och strategier
- Karaktärisering
- Tids- och rumsanalyser
- Kategorisering
- Kärnvärden och konsekvenser

Ett återkommande inslag i nästan samtliga kapitel är uppdelningen av följande kategorier:

- Kyrkomiljö
- Kyrkotomt
- Exteriör
- Interiör
- Kyrkliga inventarier

Under varje kategori presenteras betydande värdebärare med hjälp av bild och text samt utifrån ett färgschema som visar på olika tidsperioder. Nedan presenteras kortfattat vårdprogrammets innehåll:

Inledning: förklarar bakgrund och syfte med framtagandet av det antikvariska vårdprogrammet för Vantörs kyrka, samt arbetsmetodik och den tänkta målgruppen.

Mål och strategier: tar avstamp i kategorisering av två bruksnivåer - församlingens bruk av respektive objektsnivå, samt objektsnivåns kulturvärden och möjlighet till framtida utveckling kopplat till

församlings arbete. Tabellen presenterar förslag på Mål och strategier under 2019- 2029.

Karaktärisering: utgår ifrån historik och beskrivningar av Vantörs kyrka och Vantörs kyrkotomt. Genom text och bild får vi följa etablerandet av kyrkan fram till ett nutida sammanhang. Till sist presenteras händelser genom en indelning av tidsperioder under Kronologi.

Tids-och rumsanalyser: Tidslinje är en analysmetod som tillämpas för att identifiera och prioritera kulturhistoriska värden. De värdebärare som valts ut presenteras utifrån en tidsaxel som åskådliggör viktiga tidsperioder. Tidslinjerna är uppdelade efter kategoriseringen: *kyrkomiljö*, *kyrkogård*, *exteriör*, *interiör* samt *kyrkliga inentarier*. Detta kapitel innehåller även rumsanalyser exteriört och interiört. Analyserna bygger på ritningar som belyser utpekade värdebärare utvändigt och invändigt i Vantörs kyrka.

Kategorisering: beskriver kyrkobyggnadens och kyrkotomtens olika värden samt dess potentiella användning. Kategorisering syftar till att ge församlingen och stiftskansliet en indikator om vilka kulturhistoriska element som är avgörande för hur förvaltningen ska kunna planeras och bedrivas i framtiden. Indelningen av kategoriseringskapitlet följer som tidigare nämnt kategorierna. Under varje kategori beskrivs de olika betydande värdebärarna ytterligare genom *objektsbeskrivning*, *kulturhistoriskt värde* samt *utvecklingspotential*.

Kärnvärden och konsekvenser: De 6 berättelser som presenteras i detta kapitel har värdebärare kopplat till sig, som likt tidigare presenteras mer utförligt under enskilt objekt. Syftet med berättelser är att sätta in kyrkan och kyrkomiljön i ett historiskt sammanhang och att därmed möjliggöra en förståelse både av och för de kulturhistoriska värden som kan identifieras och definieras i berättelserna.

BAKGRUND

Stockholms stifts kulturarvsarbete

Det finns 150 kyrkor som ägs och förvaltas av Svenska kyrkans församlingar i Stockholms stift och som skyddas av kulturmiljölagen. 107 av dessa lyder under så kallad tillståndsplikt. Det vill säga att man måste söka tillstånd från länsstyrelsen vid alla förändringar. Församlingarna består för närvarande av 56 fristående enheter som är ägare och förvaltare av kyrkobyggnader, anläggningar och föremål som tillsammans med innehållet i verksamheten bildar det kyrkliga kulturarvet. Stiftet främjar församlingarna med antikvarisk och byggnadsteknisk kompetens och har ett regionalt tillsyns- och samordningsansvar.

Genom att förstå hur man kan förvalta kulturhistoriska värden kan Svenska kyrkan formulera mål och strategier för att bevara, använda och utveckla kulturarvet. Kulturarvet bör ses som en resurs för den ordinarie verksamheten, där alla medlemmar räknas, och som ett medel att uppnå den grundläggande uppgiften; fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Även begravningsverksamheten innefattas i fråga om kyrkors verksamhet och är en viktig del av det kyrkliga kulturarvet.

Kunskapsutveckling ↔ Vård och underhåll ↔ Kulturarvskommunikation

Detta antikvariska vårdprogram är ett resultat av första delen i Stockholms stifts strategiska kulturarvsarbete, Kunskapsutveckling. Andra delen, Vård och underhåll, utgörs av Stockholms stifts riktlinjer för en underhålls och skötselplan. Instruktioner för registrering i DeDU är ett exempel på detta. Tredje delen av stiftets kulturarvsarbete är Kulturarvskommunikation som syftar till att lyfta fram kyrkorna till en bredare allmänhet och göra dem tillgängliga för alla. Här ingår mer hur församlingens berättar om sitt kulturarv. Stiftet har tagit fram en inspirerande film och en barnbok för visa exempel på hur kulturarv kan tillgängliggöras och förmedlas. Tanken är att synliggöra Svenska kyrkans lite mera museala arbete med att tillgängliggöra det kyrkliga kulturarvet till den breda allmänheten.

Vårdprogrammets mål och syfte

Målet med det antikvariska vårdprogrammet är att tillmötesgå kulturmiljölagens krav och den statliga överenskommelsen om kyrkoantikvarisk ersättning men också att bidra till att

göra Stockholms stifts kyrkomiljöer levande, tillgängliga och välkomnande för alla människor och kommande generationer. Vårdprogrammets syfte är att öka kunskapen om, och engagemanget för förvaltningen av kyrkliga kulturvärden och det levande kulturarvet och på så vis bidra till kloka beslut i framtiden.

Vårdprogrammets målgrupper

Det antikvariska vårdprogrammet riktar sig främst till kyrkorådet i Stockholms domkyrkoförsamling och ska ge dem stöd i de beslut som rör deras fastigheter som är skyddade enligt kulturmiljölagen men även inför revideringar av underhålls- och skötselplaner och framtida tillgänglighetsåtgärder, likväl fysisk tillgänglighet som tillgänglighet genom information. Vårdprogrammet ska antas av kyrkorådet.

Vårdprogrammet riktar sig också till berörda anställda och ideella i församlingen och till de konsulter församlingen anlitar. Konsulter ska se vårdprogrammet som en slags projekteringsanvisningar. Alla framtida förslag ska tas fram i relation till vårdprogrammet.

TEORI OCH METOD

Stockholms stifts metod för kunskapsutveckling syftar till att identifiera de bärande och mest betydande kulturhistoriska värdena och beskriva vilka konsekvenser dessa värden får för församlingens förvaltning. Teorin har inspirerats av Svenska kyrkans projekt Identifiering och förvaltning av kyrkliga kulturvärden och Riksantikvarieämbetets plattform för kulturhistorisk värdering och urval. Det antikvariska vårdprogrammet ska vara levande och bör revideras med jämna mellanrum, förslagsvis vart tionde år enligt Riksantikvarieämbetes rekommendationer och föreskrifter.

Nedan förklaras de gula boxarna, steg 2-4 i metoden för Stockholms stifts kunskapsutveckling. För en fullständig redovisning av metoden, se Kulturhistorisk kunskapsutveckling, Råd och riktlinjer för upprättande av vårdprogram i Stockholms stift.

Kategorisering av kulturhistoriskt värde

Steg 2 i Stockholms stifts metod för kulturhistorisk kunskapsutveckling består i huvudsak av ett platsbesök och en kulturhistorisk analys. Resultatet är en lista på platsens betydande värdebärare, ett motiv till varför de valts och en bild av platsens förändringsskeden i form av en tids- och en rumsanalys.

Teorin och metoderna utgår från känd kunskap om den befintliga kyrkomiljön och själva platsen. Första momentet i den kulturhistoriska kategoriseringen kallas ”På plats”. Identifiering och värdering av kulturhistoriska värden har redan börjat i och med valet av projektledare och andra experter som är inblandade i projektet. Deltagarnas kunskap och erfarenhet är helt avgörande för det slutliga resultatet. Inför momentet ”På plats” görs en beskrivning av vad som hänt, vad som finns och vad som återspeglas i kyrkan och kyrkomiljön. Beskrivningen baseras på vad som beskrivs som fakta, här är de befintliga karaktäriseringarna en viktig pusselbit. Det handlar om fastställande och avgränsning av kyrkans kulturhistoriska sammanhang - dvs. de skeden, händelseförlopp och verksamheter som format och präglat den och fysiska och immateriella beståndsdelar och egenskaper som är förenade med dess uppkomst och utveckling”. Dessa beskrivningar utgör det kunskapsunderlag utifrån vilken analysen och den fortsatta värderingen sedan görs.

I nästa moment i kategoriseringen blir arbetet mer analyserande och inbegriper även det moment som identifikation och värdering, vilket i sin tur leder till ytterligare urval och prioriteringar. Syftet med en distinkt stegvis process är att skilja på och därmed tydliggöra att en värdering omfattar olika typer av bedömningar. Stockholms stift vill betona nödvändigheten av att analysen och värderingen av kyrkomiljön utgör början och inte slutet i en arbetsprocess. Det innebär bl.a. att en tolkning ger återkoppling till en annan tolkning och att processen därför inte kan bli enkelriktad och att allt hänger samman.

Stockholms stift lyfter fram två tolkande moment eller analysmetoder, tidsanalysen och rumsanalysen. I tidsanalysen används kyrkans olika byggnadsdelar och föremål genom att sätta in dem i en tidsaxel för att åskådliggöra deras betydelse i kyrkan eller på platsen. Ålder och ursprung är viktiga utgångspunkter i analysen som tillsammans med en kartläggning över deras förändringar belyser viktiga år eller händelser i kyrkans eller platsens historia. I rumsanalysen används kartor, ritningar eller

bilder för att åskådliggöra förändringar av rummet. Förändringarna är konsekvenser av sociala, teologiska och liturgiska strukturer. Genom att förstå förändringarna på en plats kan också rummets kulturhistoriska värden beskrivas och sedan förmedlas. Resultatet av tidsanalysen används i rumsanalysen för att man ska kunna se var i kyrkorummet eller på platsen de olika föremålen finns idag men också kunna relatera till ett tidigare tillstånd. Således kan man i vårdprogrammet beskriva vad och varför en byggnadsdel eller ett föremål har ett kulturhistoriskt värde och enkelt kunna visa det på en situationsplan eller planritning.

Identifiera kärnvärden

Kulturhistoriska kärnvärden är en mycket kort beskrivning av platsens mest bärande eller betydande berättelser. En passande metafor för steg 3 i Stockholms stifts metod för kulturhistorisk kunskapsutveckling skulle kunna liknas med en buljongtärning.

I denna metod ska kärnvärdena utgå från framför allt två olika perspektiv, kyrka och samhälle. Det första perspektivet innebär att kyrkan ska sättas in i sin samhälleliga kontext med fokus på kyrkans tillblivelse, en bakgrundsberättelse som ger de förutsättningar som krävs för vidare analyser. Det andra perspektivet innebär att kyrkan ska sättas in i den kyrkliga kontexten med fokus på platsens teologiska och liturgiska utveckling.

Ett kärnvärde i detta vårdprogram ska bestå av en rubrik och en berättelse som också utgör ett motiv till värdets betydelse. För varje kärnvärde presenteras en rad värdebärare som har betydelse för berättelsen. En värdebärare utgör de materiella bevisen och kan till exempel vara en hel eller en del av en byggnad, en plats eller ett föremål. Genom att använda berättelser för att beskriva kulturhistoriska värden knyter man ihop de materiella och immateriella värdena som finns representerade på platsen. En berättelse kan handla om den enskilda kyrkan eller platsen men även visa på relationer med andra kyrkor eller platser.

Identifiera konsekvenser

I steg 3 i Stockholms stifts metod för kulturhistorisk kunskapsutveckling ska kulturhistoriska konsekvenser formuleras utifrån de identifierade kärnvärdena. Det handlar bland annat om att svara på frågorna om vilken antikvarisk ambition, vilka

material och metoder som krävs för att nå upp till kraven i kulturmiljölagen.

Konsekvenserna i vårdprogrammet handlar om drift och underhåll av det byggda kulturarvet och skötsel av föremål eller det gröna kulturarvet. Konsekvenserna handlar också om fysisk tillgänglighet och information om kyrkorna och det kulturarv som församlingen förvaltar, men också om säkerhetsförebyggande arbete, klimat och energifrågor. Församlingens nuvarande bruk av en byggnad, en markyta eller ett föremål får också kulturhistoriska konsekvenser. Därför är det viktigt att församlingen själv formulerar och kyrkorådet antar framtida mål och strategier för hur deras lagskyddade fastigheter ska brukas i framtiden.

MÅL OCH STRATEGIER

Tabellen presenterar förslag på Mål och strategier under 2019-2029. Den vertikala axeln redovisar vilken objektsnivå som ska utläsas och den horisontella axeln anger förslag till dessa mål och strategier. Objektsnivåerna utgörs av:

- Kyrkotomt
- Exteriör
- Interiör
- Kyrkliga inventarier

Mål och strategier tar avstamp i kategorisering av två bruksnivåer - församlingens bruk av respektive objektsnivå, samt objektnivåns kulturvärden och möjlighet till framtida utveckling kopplat till församlingens arbete. Därefter visas hur kategorierna samverkar i fortsatt användning av respektive objektsnivå och vad som då avses gällande:

- Drift, skötsel, underhåll
- Tillgänglighet
- Säkerhet
- Klimat
- Relativ kostnadsbesparing

TIDS- OCH RUMSANALYSER

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Vantörs kyrka började byggas 1958 och invigdes 1959. Kyrkan är ritad av arkitekterna Berndt Alfreds (1915-82) och Gunnar Larsén (f. 1915) vilka drev Alfreds & Larsén Arkitektkontor AB i Stockholm. Kontoret, med ca 40 personer anställda som mest, bildades 1955 och köptes 1975 av FFNS Arkitektgrupp AB. Alfreds & Larsén ritade byggnader av alla kategorier så som bostadshus, kontorsbyggnader, fabriker, hotell, daghem, skolor samt stadsplaner och var verksamma både i Stockholm och i andra städer. Vantörs kyrka är arkitekternas enda kyrkobyggnad. Som trädgårdsarkitekt i kyrkoprojektet anlätades Walter Bauer (1912-94).

Vantörs kyrka präglas av väggarnas röda tegel, både exteriört och interiört. Utvändigt är byggnadskroppens form uppbruten i flera oregelbundet sammanfogade delar, vilka täcks av koppartak med sinsemellan olika takfall. Murarna är, fränsett vissa större fönsteröppningar på bottenvåningen, slutna. De återkommande vertikala slitsarna i muren med djupt placerade fönster ger en reliefverkan i muren snarare än intrycket av fönsteröppningar. De två huvudingångarna är markerade med skulptural utsmyckning. Invändigt ger det ojämnt brända teglet liv och variation åt väggarna. Den relativt låga takhöjden i entré, kapphall och sakristia förstärker den starka rymdkänslan i kyrkorummet. Här ger takets ovanliga form och materialbehandling, där de lägre takpartierna tycks sväva, spänning åt rummet. Fokus är medvetet riktat mot koret genom ljusföring och genom att den begränsade utsmyckningen är koncentrerad hit. Den stora mosaiken bakom

altaret, med kyrkorummets enda mjukt svängda linjer, drar uppmärksamheten till sig liksom Jones krucifix och dopfunten. Byggnadsmaterialen tegel, betong och kalksten är obehandlade vilket var vanligt på 1950- och 1960-talen.

Kyrkan är skyddad enligt Riksantikvarieämbetets beslut 2001-05-29. Bestämmelserna i 4 kap. 3§ lagen om kulturminnen skall tillämpas på kyrkobyggnaden och kyrkotomten. För kyrkans inventarier gäller bestämmelserna i 4 kap. 6-10§§.

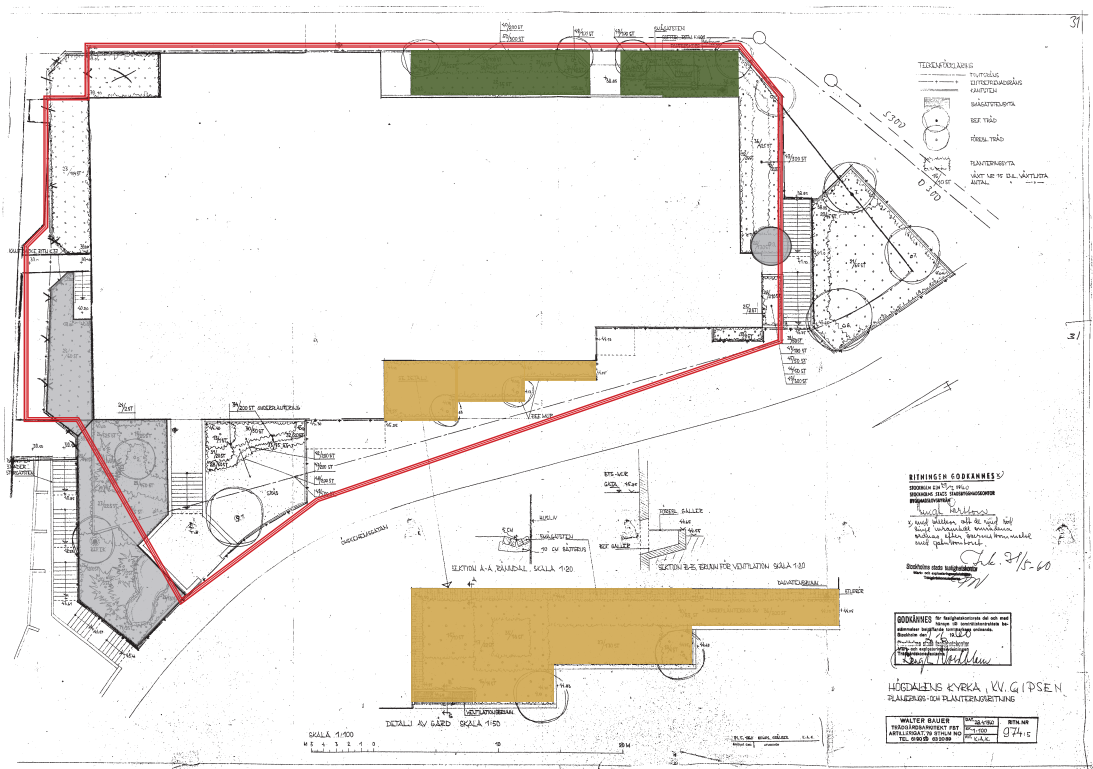
Texten är hämtad från karaktäriseringen av Vantörs kyrka, Stockholm stift 2008.

UTBYGGNADSFASER OCH VÄRDEBÄRARE

På följande sidor beskrivs och illustreras Vantörs kyrkas utveckling under 1900-talet och fram till idag på ritningarna för kyrkan. På så sätt tydliggörs vilka delar av kyrkan som är omgjorda och vilka som är mer välbevarade. Exempelvis synliggörs den större ombyggnaden av det nedre våningsplanet under 1990-talet i jämförelse med det mer välbevarade övre våningsplanet. På planerna över kyrkan har byggnadsskedet lagts på en transparent version av planen för att förenkla läsbarheten av kyrkans olika rum. För själva kyrkorummet presenteras ett urval av värdebärare med bild, placering i plan samt tidsperiod. De underliggande planerna är originalritningarna för kyrkan från 1958.

Vidare presenteras samtliga värdebärare på en tidslinje för att åskådliggöra viktiga skeden i Vantörs kyrkas historia. Diagrammen ger en övergripande bild av tidpunkt för värdebärarnas tillkomst och större förändringar.

KYRKOTOMTEN

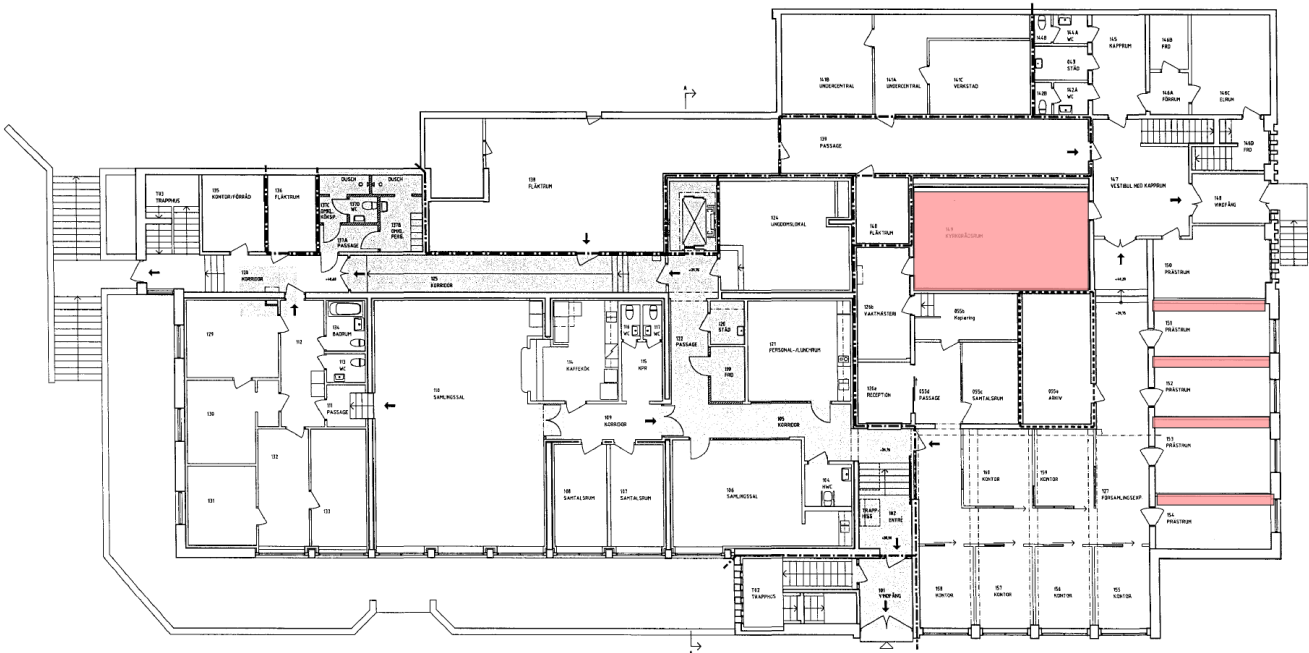

NEDRE VÅNINGSPANET

- Tidsperiod 1959-1960-tal
- Tidsperiod 1970-tal
- Tidsperiod 1980-tal
- Tidsperiod 1990-tal
- Tidsperiod 2000-tal
- Tidsperiod 2010-tal

Fastighetsgräns / Administrativ gräns

Lokaler som innefattas i det kyrkliga kulturarvet på det nedre våningsplanet. Övrig interiör, exteriör och kyrktomt ingår i kulturarvet.

ÖVRE VÅNINGSPLANET

Tidsperiod
1959-1960-tal

Tidsperiod
1970-tal

Tidsperiod
1980-tal

Tidsperiod
1990-tal

Tidsperiod
2000-tal

Tidsperiod
2010-tal

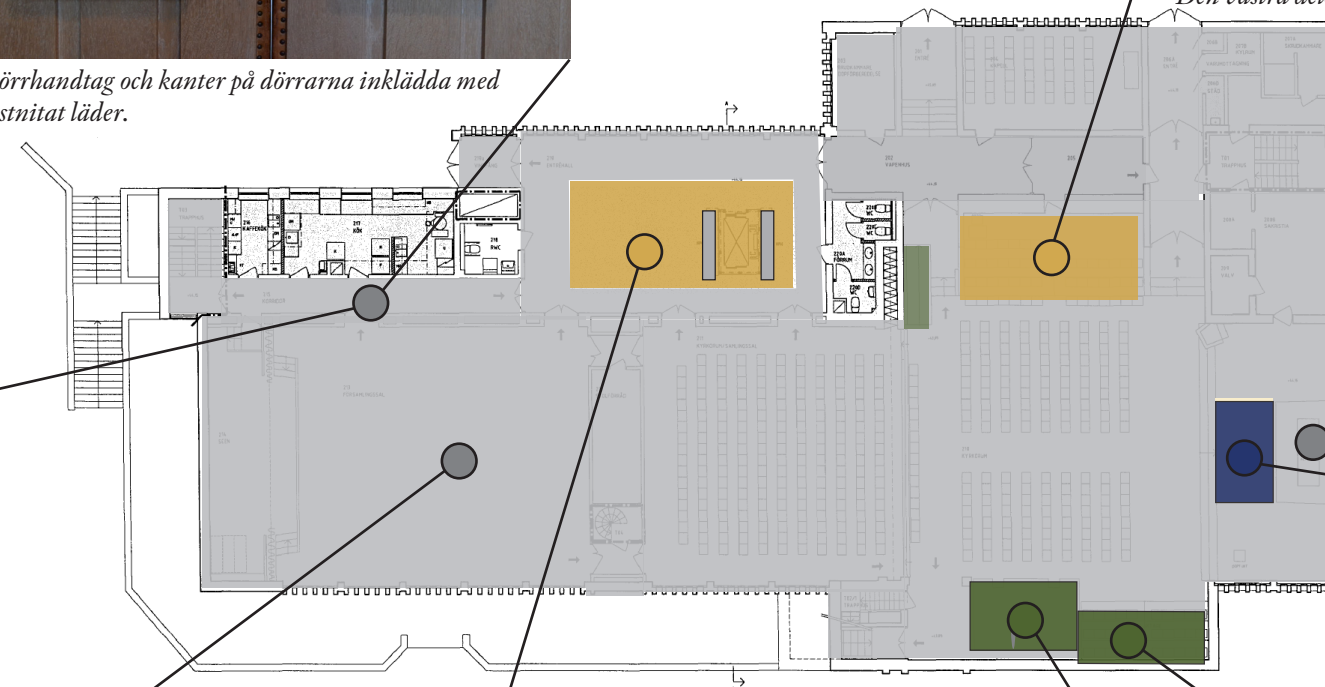
Dörrhandtag och kanter på dörrarna inklädda med fastnitat läder.

Den västra delen av kyrkorummet görs om till barnhörna under 2010-talet..

Detalj ovanför dörr in till församlingssalen, en lampa som lyser när salen är upptagen.

Matta i koret av Maria Silfverhielm, tillkommen 1999.

Den bakre delen av kyrkorummet, som kan delas av genom en vickvägg.

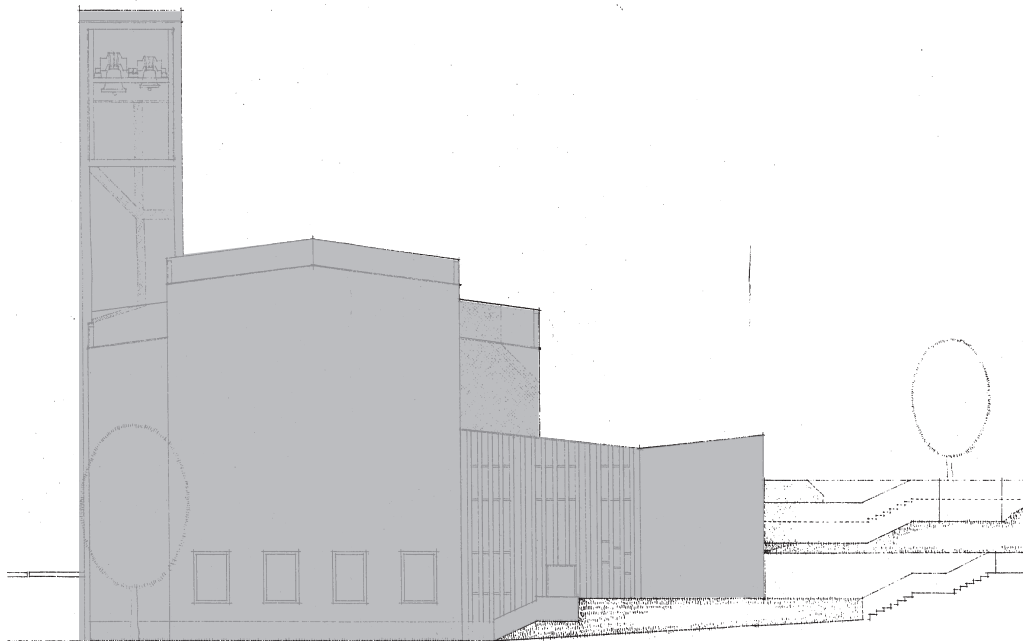

Kyrktoiletten utanför kyrkorummet och församlingssalen. Möblemang-
et är tillkommet under 2010-talet liksom hissen. Klädställningarna
är ursprungliga.

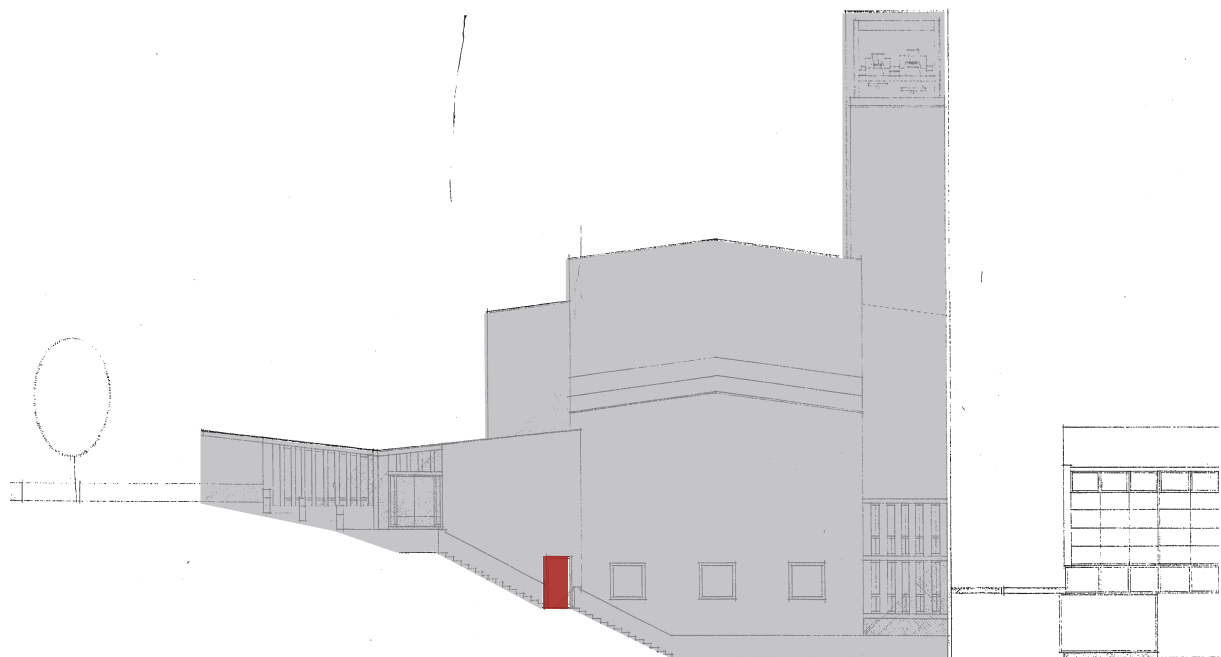

Orgel och kördragänger tillkomna 2006 i samband med att orgeln byts ut.

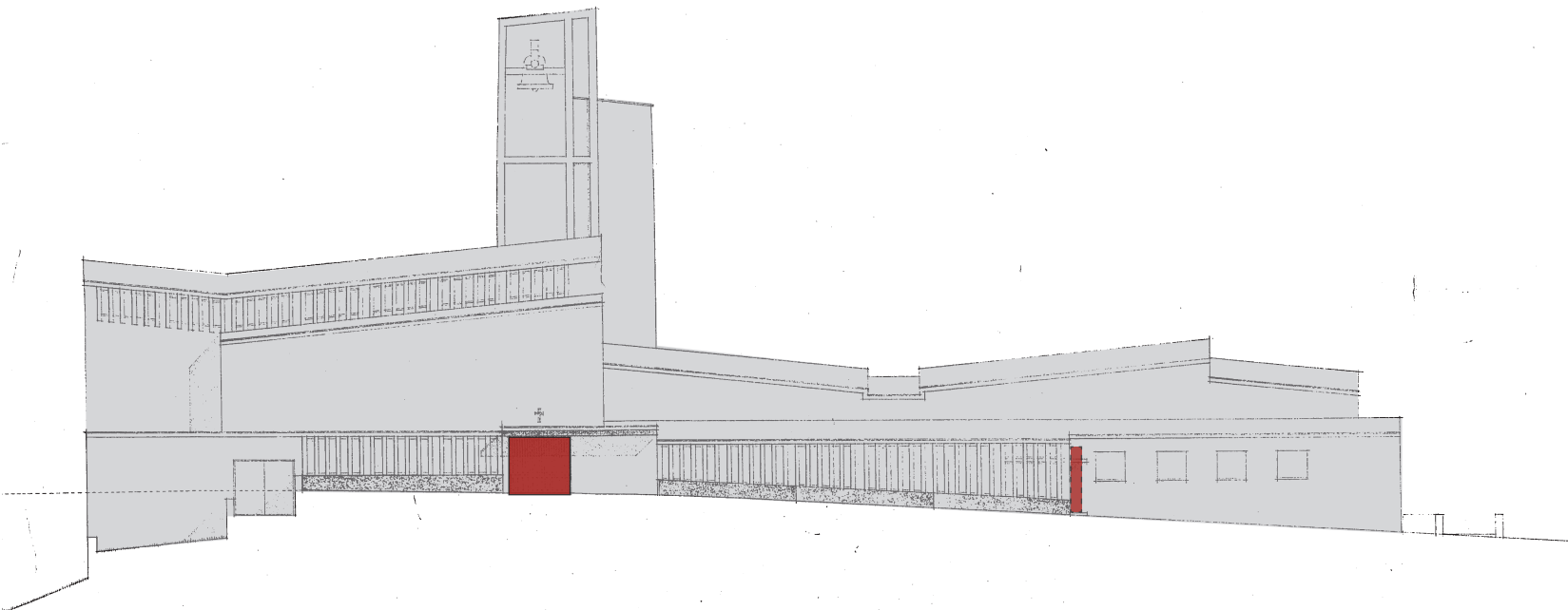
NORRA FASADEN

SÖDRA FASADEN

VÄSTRA FASADEN

ÖSTRA FASADEN

Tidsperiod 1959-1960-tal Tidsperiod 1970-tal Tidsperiod 1980-tal Tidsperiod 1990-tal Tidsperiod 2000-tal Tidsperiod 2010-tal

TIDSPERIODER

Nedan redovisas för olika händelser och renoveringar av Vantörs kyrka.

 Tidsperiod
1959-1960-tal

1958-59. Vantörs kyrka uppförs.

1960. Orgel från Fredriksbergs orgelbyggeri, Hilleröd, placeras vid sydöstra långväggen.

1963. Förslag till fyra reliefer till predikstolen av konstnären L Stevenfeldt tas fram.

 Tidsperiod
1970-tal

1978. Komplettering av belysningen avseende hängande cylindrisk armatur av mattslipad klarlackad koppar.

 Tidsperiod
1980-tal

1980-tal. koppar. Flertalet ytterdörrar byts ut mot aluminumdörrar, huvudentreerna på västra fasaden och en port på södra fasaden.

 Tidsperiod
1990-tal

1998. Altarringen tas bort.

1999. Mattan i koret (Maria Silfverhielm) tillkommer.

 Tidsperiod
2000-tal

2000. Ombyggnad av bottenvåningen. Ytterdörr i öster sätts igen.

2006. Ny orgel.

 Tidsperiod
2010-tal

2002. Samtliga gjutjärnsfönster restaureras med munblåst glas från Frankrike.

2006. Mobilt centralaltare och biskopsstol tillkommer.

TIDSLINJE MED VÄRDEBÄRARE

Tidslinje är en analysmetod som tillämpas för att identifiera och prioritera kulturhistoriska värden. Tidsanalysen handlar i första hand om att tidsbestämma och skapa en uppfattning om hur kyrkomiljön har sett ut vid olika tidpunkter. Ett antal värdebärare har identifierats utifrån kategorierna: *kyrkomiljö*, *kyrkotomt*, *exteriör*, *interiör* och *kyrkliga inventarier*. Värdebärarna placeras på tidsaxlar med markeringar för objektets tillkomst och förändringar. I sin helhet illustrerar tidslinjen på så vis även viktiga tidsperioder i kyrkans historia.

Genom att sätta in värdebärare på en tidsaxel åskådliggörs viktiga tidsperioder och vilka värdebärare som har stor betydelse för de kulturhistoriska värdena.

VÄRDEBÄRARE I VANTÖRS KYRKA

På följande sidor presenteras de värdebärare som identifierats utifrån kategorierna: *kyrkomiljö*, *kyrkotomt*, *exteriör*, *interiör* och *kyrkliga inventarier*. Värdebärarna placeras i tidslinjer som illustrerar objektets tillkomst och förändringar. Tidslinjerna spänner från kyrkans invigningsår 1959 till och med 2020 och utgörs av följande värdebärare:

Kyrkomiljön

- Kyrka integrerad i centrumbebyggelse
- Siktlinjer mot kyrkan (Siktlinje från Högdalsgången
Siktlinje från Önskehemsgatan, Siktlinje från tunnelbanans perrong)

Kyrkotomten

- Kyrkotomtens grönstruktur och tidstypiska växter inom kyrkotomten
- Omgärdande betongmurar

Exteriör

- Fasad av tegel
- Fönster och norra dörren till personalentrén

- Koppartak
- Portar i koppar
- Kyrktorn med kyrkklockor
- Kyrktupp
- Bronsskulpturen *Jesus och människan* vid huvudentrén

Interiör

- Det övre våningsplanets planlösning
- Korets utsmyckning och utformning (Korets bredd, höjdskillnad och avslutning mot norr, altarmosaik, altaret, krucifix och kormatta (se särskild värdebärare nedan, under rubriken föremål)
- Gedigna materialval (Kalksten, rött stortegel, betong, puts, träinredning i vitpigmenterad ek, dörrar i klarglas, elementskydd i rotting, trägolv i brudkammaren)
- Altare i kapellet
- Församlingssalens funktion (Upphöjd scen, öppningar i vägg in till f.d. maskinistrum, trätaket och dess utformning)
- Sakristian (Bönaltare, piscina, stolar, bord och tavla med inskription (originalinredning, se även inventarieförteckningen)
- Tak i veckad betong
- Fönster i konstglas och färgade fönsterrutor
- Predikstol
- Kyrkorummets och församlingssalens väggar och tak (Skärmtakens utformning, tegelstenarnas utformning och placering - med rörtegel och tegel murat med öppen stötfog, vikkvägg, trätakets utformning i församlingssalen)
- Ljusinsläpp i tak
- Trappor av granitblock
- Klädställningar i kyrkotorget

Kyrkliga inventarier

- Dopfont
- Krucifixet i koret - *Kristustecken*
- Matta i koret
- Ridå i församlingssalen

- Ursprungliga föremål för kyrkan, tillkomna mellan 1959-1970. (objektnamn, färg/material, ordinarie placering, konstnär, typ, objektnummer, tillkomstår)
1. Knäfall (möbel, bönpall), grå/grön, sakristia, Ö, 35, 1959.
 2. Högt smalt bord (ev. underrede till dopfont), sidokapell, Ö, 37, 1959.
 3. Vas, sakristia, Ö, 38, 1960.
 4. Ljuslampetter, kyrkorum, Ö, 39, 1959.
 5. Vas, sakristia, Ö, 46, 1958.
 6. Idéskiss till kopparport för Vantörs kyrka, skulptur i gips, sakristia, Ö, 49.
 7. Krucifix, märkt Petterson konstgjuteri, K, 12, 1959.
 8. Altarljusstakar, sakristia, K, 14, 1961.
 9. Oblatask, sakristia, K, 18, 1959.
 10. Vinkanna, sakristia, K, 19, 1959.
 11. Dopkanna, sakristia, K, 20, 1959.
 12. Psalmsiffror, kyrkorum, K, 23, 1959.
 13. Vas, sakristia, K, 24, 1959.
 14. Ljusstake, sakristia, K, 26, 1965.
 15. Ljusstakar, sakristia, K, 27, 1959.
 16. Pate, nattvardskärl, sakristia, K, 32, 1959.
 17. Krucifix, sakristia, K, 33, 1959.
 18. Krucifix, sakristia, K, 34, 1959.
 19. Bord med 26 st stolar, K, 36, 1959.
 20. Skrivbord med 2 st karmstolar, K, 37, 1959.
 21. Bönaltare, sakristia, K, 42, 1959.
 22. Skål för blommor, sakristia, K, 43, 1957.
 23. Brudkrona, Björn Svensson, säkerhetsskåp, K, 127, 1959.
 24. Tavla, porträtt Wilhelm Schröder kyrkoherde 1957-1964, K, 128.
 25. 7-armed ljusstake, sakristia, Inr, 7, 1960.
 26. Ljuslampetter, sidokapell, Inr, 8, 1959.

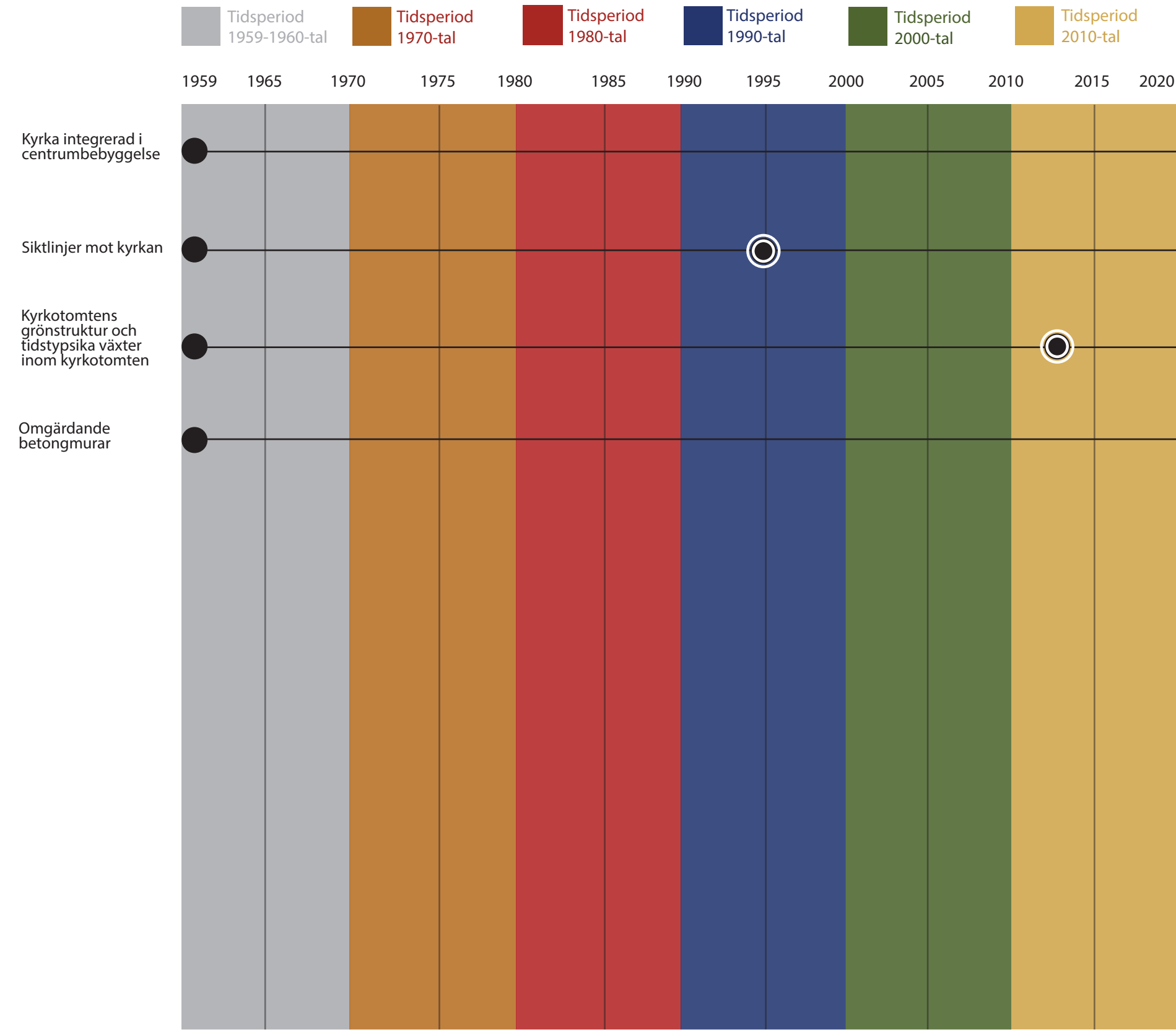
- Ursprungliga kyrkotextilier för kyrkan, tillkomna mellan 1959-1970. (objektnamn, färg/material, ordinarie placering, konstnär, typ, objektnummer, tillkomstår)
1. Altarbrun, grön ull/lin, sakristia, Ulla Parkdal, Ö, 26, 2009-2011.
 2. Altarbrun, violett ull/lin, sakristia, Ulla Parkdal, Ö, 27, 2009-2011.
 3. Altarbrun, röd ull/lin, sakristia, Ulla Parkdal, Ö, 28, 2009-2011.
 4. Stola, grönt siden, sakristia, Ö, 40, 1960-1970.
 5. Stola, vitt siden, sakristia, Ö, 41, 1960-1970.
 6. Stola, vit bomull, sakristia, Ö, 44, 1960-1970.
 7. Stola, röd bomull, sakristia, Ö, 45, 1960-1970.
 8. Stola, vit/violett, sakristia, Ö, 47, 1960-1970.
 9. Stola, svart bomull, sakristia, Ö, 52, 1960-1970.
 10. Stola, grön bomull, sakristia, Ö, 53, 1960-1970.
 11. Stola, röd sammet, sakristia, Ö, 54, 1960-1970.
 12. Stola, blått ylle, sakristia, Ö, 55, 1960-1970.
 13. Stola, grönt siden, sakristia, Ö, 56, 1960-1970.
 14. Stola, grönt linne, sakristia, Ö, 57, 1960-1970.
 15. Stukor, grönt linne 2 st, sakristia, Ö, 58, 1960-1970.
 16. Stola, vit yllesatäng, sakristia, Ö, 59, 1960-1970.
 17. Kalkduk, vitt siden, sakristia, Ö, 60, 1959.
 18. Stola, grön yllesatäng, sakristia, Ö, 62, 1960-1970.
 19. Stukor, rött/gult ylle, sakristia, Ö, 63, 1960-1970.
 20. Stola, vitt siden, sakristia, Ö, 64, 1960-1970.
 21. Stukor, blålila/grått ylle 2 st, sakristia, Ö, 65, 1960-1970.
 22. Antependium, grönt ylle, sakristia, K, 46, 1959.
 23. Antependium, vitt linne, sakristia, K, 47, 1959.
 24. Antependium, rött linne, sakristia, K, 48, 1959.
 25. Antependium, svart linne, sakristia, K, 49, 1959.
 26. Antependium, violett ylle, sakristia, K, 50, 1959.
 27. Kalkduk, rött siden, sakristia, K, 52, 1959.
 28. Kalkduk, blått siden, sakristia, K, 53, 1959.
 29. Kalkduk, grågrönt siden, sakristia, K, 54, 1959.
 30. Kalkduk, grönt ylle, sakristia, K, 55, 1959.
 31. Kalkduk, vitt ylle, sakristia, Ulla Parkdal, K, 56, 2009-2011.
 32. Altarbrun, vit ull/lin, sakristia, Ulla Parkdal, K, 57, 2009-2011.
 33. Kalkduk, grönt ylle, sakristia, Ulla Parkdal, K, 58, 2009-2011.
 34. Kalkduk, rött ylle, sakristia, Ulla Parkdal, K, 59, 2009-2011.
 35. Kalkduk, violett ylle, Ulla Parkdal, K, 60, 2009-2011.
 36. Bursa, grönt ylle, sakristia, K, 63, 1959.
 37. Bursa, rött siden, sakristia, K, 65, 1959.
 38. Bursa, violett, sakristia, K, 66, 1959.
 39. Bursa, blått siden, sakristia, K, 67, 1959.
 40. Bursa, vitt ylle, sakristia, Ulla Parkdal, K, 68, 2009-2011.
 41. Bursa, grönt ylle, sakristia, Ulla Parkdal, K, 69, 2009-2011.
 42. Bursa, rött ylle, sakristia, Ulla Parkdal, K, 70, 2009-2011.
 43. Bursa, violett ylle, sakristia, Ulla Parkdal, K, 71, 2009-2011.
 44. Mässhake, grönt ylle, sakristia, K, 72, 1957.
 45. Mässhake, vitt siden, sakristia, K, 73, 1959.
 46. Mässhake, vit yllesatäng, sakristia, K, 74, 1960.
 47. Mässhake, grön yllesatäng, textilkammare, K, 75, 1960.
 48. Mässhake, vit siden, sakristia, K, 76, 1969.
 49. Mässhake, gulvit, sakristia, K, 77, 1965.
 50. Mässhake, grönt ylle, sakristia, K, 78, 1959.
 51. Mässhake, blått ylle, sakristia, K, 79, 1965.
 52. Mässhake, rött siden, sakristia, K, 80.
 53. Mässhake, violett ylle, sakristia, K, 82, Ulla Parkdal, 2009.
 54. Mässhake, rött ylle, sakristia, K, 83, Ulla Parkdal, 2009.
 55. Mässhake, grönt ylle, sakristia, K, 84, Ulla Parkdal, 2008.
 56. Predikstolkläde, grönt linne, sakristia, K, 85, 1959.
 57. Predikstolkläde, vitt linne, sakristia, K, 86, 1959.
 58. Predikstolkläde, rött linne, sakristia, K, 87, 1959.
 59. Predikstolkläde, svart linne, sakristia, K, 88, 1960.
 60. Predikstolkläde, violett ylle, sakristia, K, 89, 1959.
 61. Predikstolkläde, grön ull/lin, sakristia, K, 90, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 62. Predikstolkläde, violett ull/lin, sakristia, K, 91, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 63. Predikstolkläde, röd ull/lin, sakristia, K, 92, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 64. Predikstolkläde, vit ull/lin, sakristia, K, 93, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 65. Stola, svart linne, sakristia, K, 94, 1960-1970.
 66. Stolor, 2st rött siden, sakristia, K, 96, 1960-1970.
 67. Stola, vitt råsiden, sakristia, K, 97, 1960-1970.
 68. Stola, svart konstsilke, sakristia, K, 99, 1960-1970.
 69. Stolor, 2 st vitt ylle, sakristia, K, 100, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 70. Stolor, 2 st violett ylle, sakristia K, 101, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 71. Stolor, 2 st rött ylle, sakristia, K, 102, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 72. Stolor, 2 st grönt ylle, sakristia, K, 103, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 73. Stolor, 2 st svart ylle, sakristia, K, 104, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 74. Stola, blått siden, sakristia, K, 105, 1960-1970.
 75. Stolor, 2 st grönt ylle, sakristia, K, 106, 1960-1970.
 76. Stola, blått ylle med cirkelkors, sakristia, K, 108, 1960-1970.
 77. Stola, rött siden, sakristia, K, 111, 1960-1970.
 78. Stola, grön sidendamast, sakristia, K, 116, 1960-1970.
 79. Diakonstolor, 3 st vitt, rött, violett ylle, sakristia, K, 119, Ulla Parkdal, 2009-2011.
 80. Stukor, 2 st vitt linne, sakristia, K, 125, 1960.

VÄRDEBÄRARE – KYRKOMILJÖ
OCH KYRKOTOMT

Tillkomst och förändringar

- Tidig version, idag förändrad alt. ej synlig
- Originalversion
- Första ombyggnaden/förändringen
- Senare förändring

Tidslinjen redovisar betydande kulturhistoriska värdebärare och hur de har förändrats sedan uppförandetiden. Mycket lite har förändrats, siktlinjen mot kyrkan från centrum och en del nya växtarter har planterats på kyrkotomten. Den ursprungliga karaktären är fortfarande mycket tydlig.

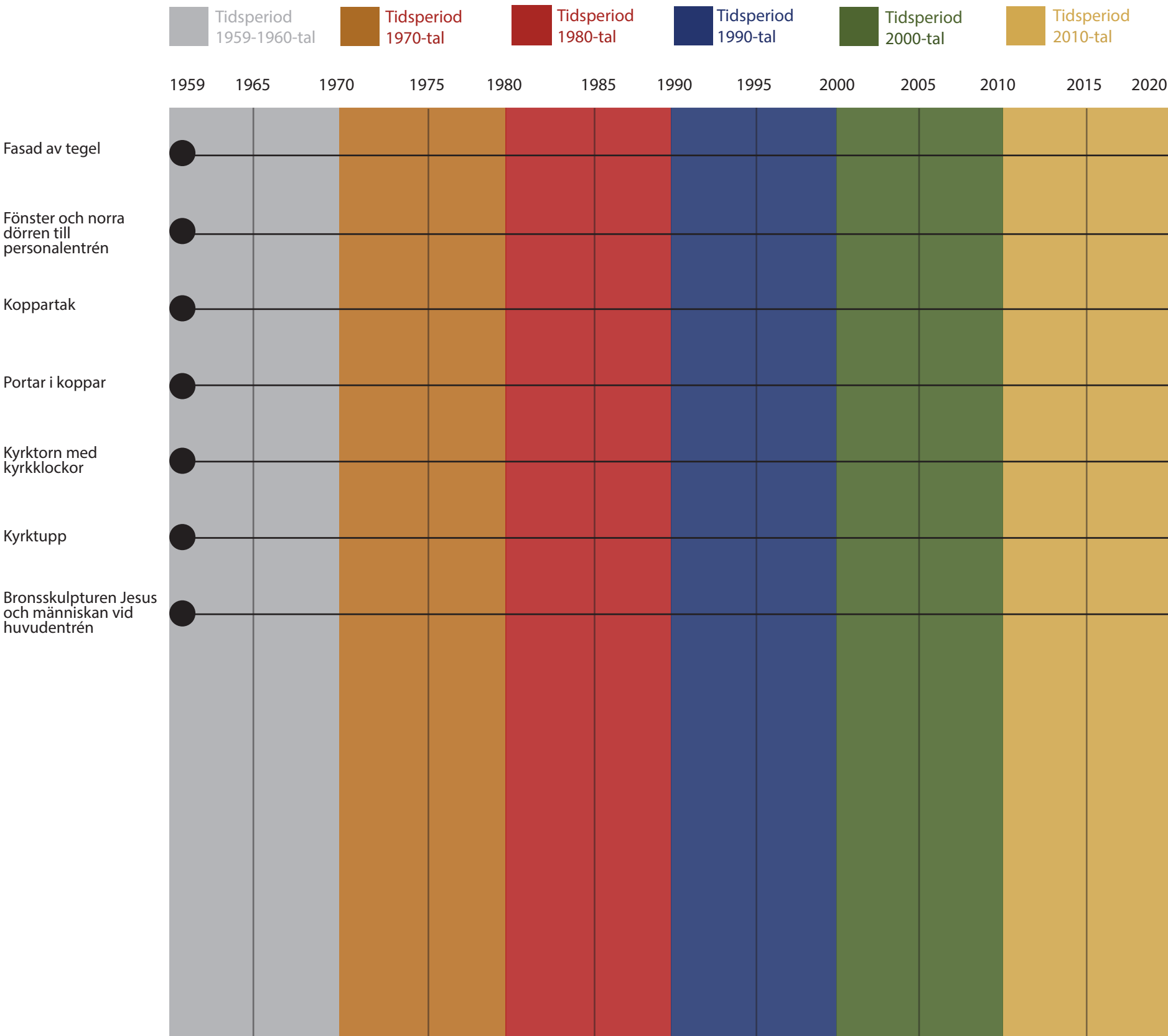

VÄRDEBÄRARE – EXTERIÖR

Tillkomst och förändringar

- Tidig version, idag förändrad alt. ej synlig
- Originalversion
- Första ombyggnaden/förändringen
- Senare förändring

Tidslinjen visar att kyrkans exteriör fortfarande vittnar om hur den såg ut när den uppfördes. Endast små förändringar har gjorts vilket har bevarat kyrkans utvändiga karaktär. Förändringar som ändå har inverkat är borttagandet av entrén mot öster och utbyte av ett par portar.

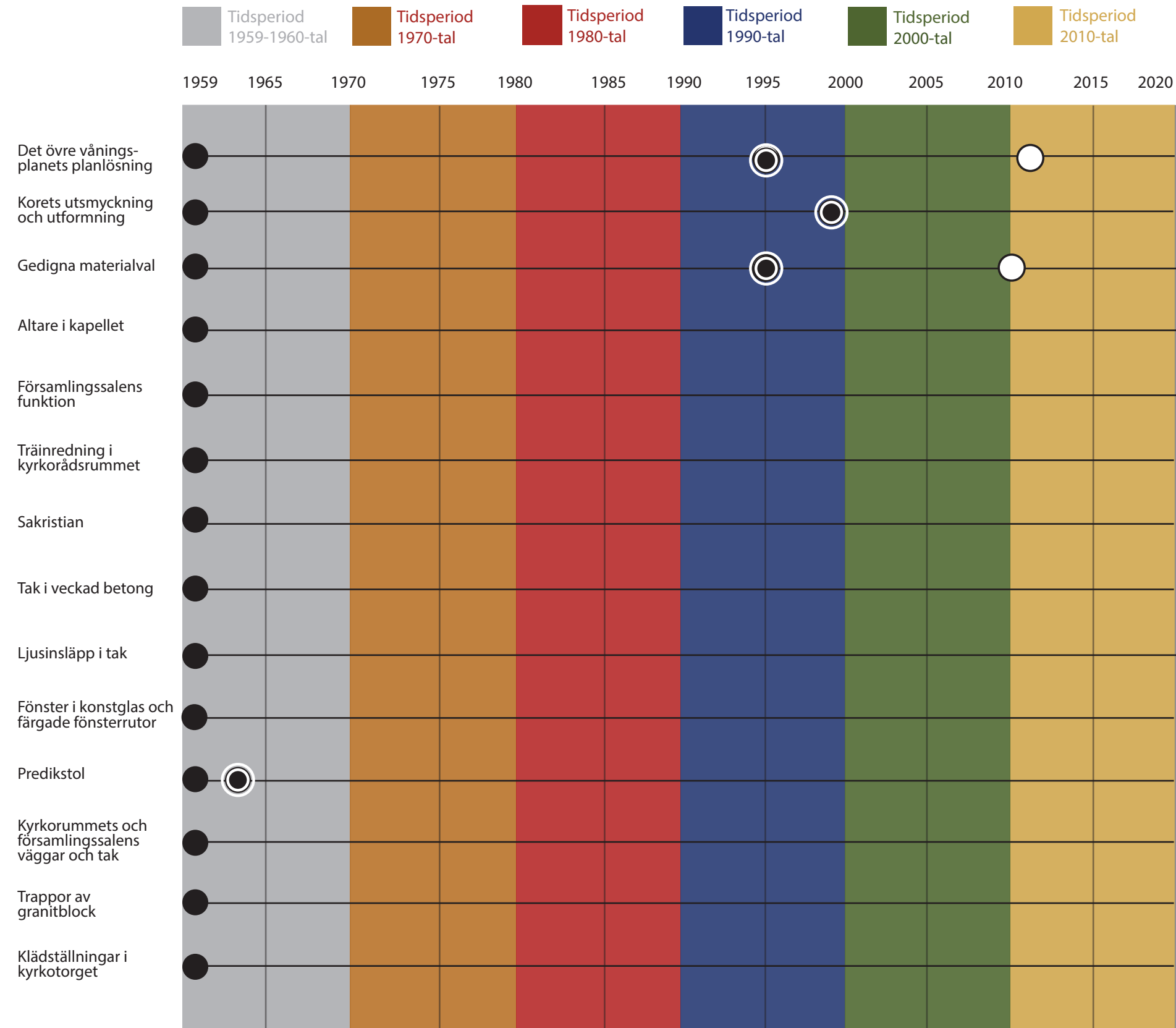

VÄRDEBÄRARE – INTERIÖR

Tillkomst och förändringar

- Tidig version, idag förändrad alt. ej synlig
- Originalversion
- Första ombyggnaden/förändringen
- Senare förändring

Tidslinjen visar att kyrkans interiör har bevarat stora delar av den ursprungliga karaktären från byggtiden. Detta gäller dock inte nedre plan som har genomgått stora förändringar. Senare förändringar som genomförts i kyrkorummet, med en barnhörna, en ny orgel 2006 och körgradänger har inte haft någon större påverkan på kyrkorummets karaktär.

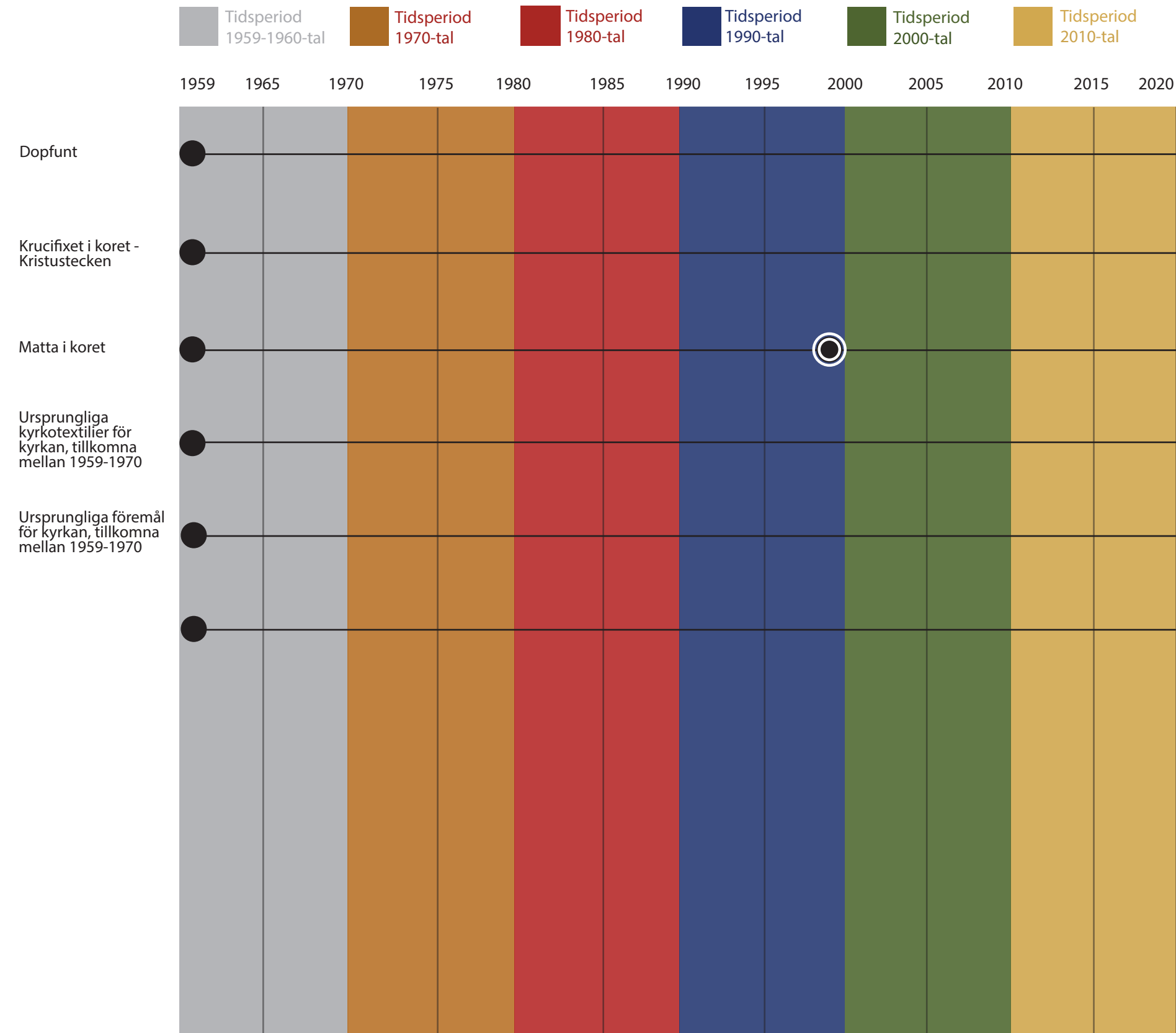

VÄRDEBÄRARE – KYRKLIGA INVENTARIER

Tillkomst och förändringar

- Tidig version, idag förändrad alt. ej synlig
- Originalversion
- Första ombyggnaden/förändringen
- Senare förändring

Inventarierna i Vantörs kyrka är väl bevarade. Tidslinjen berättar om att flera av de ursprungliga föremålen som tillkom i samband med kyrkans uppförande fortfarande finns kvar och bidrar till kyrkans modernistiska karaktär.

VÄRDEBÄRARE OCH BERÄTTELSER

VANTÖRS KYRKAS KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Stockholms stift har valt att arbeta med berättelser som metod för att beskriva och levandegöra kyrkomiljöernas kulturhistoriska värden. Berättelserna är kopplade till händelser, skeenden och människor som på olika sätt återspeglas i kyrkomiljön. Syftet är att sätta in de enskilda kyrkorna och kyrkomiljöerna i ett historiskt sammanhang och på så vis skapa en ökad förståelse för de kulturhistoriska värdena. En kyrkomiljö består av många berättelser, alternativa eller kompletterande, vilket ytterst handlar om vem som berättar.

Tanken med berättelserna är att de ska inspirera församlingen att berätta sin och kyrkobyggnadens historia. Dessa berättelser i textformat ska ses som en första obearbetad version. Framtida berättelser bör ta utgångspunkt i vilken målgrupp församlingen vill nå och anpassa formatet där efter. Stiftet har t.ex. gjort en film och en barnbok, men även mer traditionella format såsom böcker.

Berättelser

Berättelse 1: ”Kyrkans centrala placering - Som del i ett medvetet gestaltat förortscentrum”

Berättelse 2: ”Krucifixet ”Kristustecken” - ett uttryck för en teologisk utveckling i en modernistisk kontext ”

Berättelse 3: ”Kyrkan som samlingslokal”

Berättelse 4: ”Kyrkorummets modernistiska utformning - En symbolfattig kyrka”

Berättelse 5: ”Kyrktuppen som symbol för Högdalen”

1. VATÖRS KYRKA SOM DEL I ETT MEDVETET GETSALTAT FÖRORTSCENTRUM

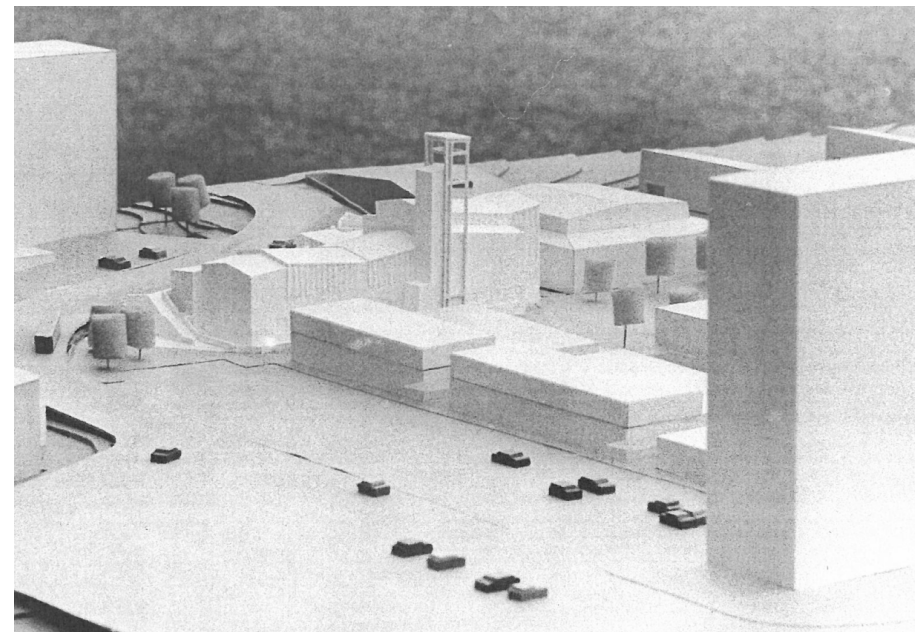
I äldre tid var marken för Högdalen utmärkt till godset Örby, mark som i princip var obebyggd fram tills att Högdalen börjar byggas. Under 1900-talets första hälft expanderade Stockholm stort och år 1941 tog Stockholms stadsfullmäktige beslutet att tunnelbanelinjer ska byggas ut från centrum till de södra och västra delarna av staden för att möjliggöra byggandet av nya stora bostadsområden på de ännu lantliga områdena. Högdalen var tänkt att tillsammans med Bandhagen bilda en mindre storstadsförort, som en sydlig pendang till Vällingby i nordvästra Stockholm, den andra ABC-staden att uppföras i Stockholm. Till Högdalen drogs en tunnelbanelinje år 1954 och mycket av bebyggelsen i Högdalens centrum stod färdig 1959. Vantörs församling bildades 1957. Innan kyrkans färdigställande samlades församlingen i en kyrksal i en källare vid Sjösavägen 99 med plats för 100 personer.

Högdalens centrum gestaltades på ett mycket medvetet sätt som förortscentrum där Vantörs kyrka planerades som ett viktigt fondmotiv i centrumanläggningen. Stadsplanen för centrumanläggningen fastställdes 1958 och ritades av Sven Markelius. Den västra delen av Högdalen, som kyrkan och centrumanläggningen tillhör, uttrycker 1950-talets stora omvälvningar inom stadsplaneringen, med inslag av mer modern, storskalig bebyggelsestruktur med punkthus i upp till 13 våningar, ovanligt många för tiden.

Kyrkan ligger ”mitt i byn” likt traditionen för kyrkor byggda på landsorten, intill det större torget i Högdalen, Högdalsplan. När kyrkan byggdes var de närmsta grannarna till kyrkan - en skola och ett varuhus - de mest centrala byggnaderna i centrumet. Med sitt kyrktorn är kyrkan synlig från flera håll i Högdalens centrum och fungerar särskilt som fondmotiv från den centrala gågatan Högdalsgången. Den nuvarande kyrkoherden Helena Inghammar konstaterar att kyrkans läge i centrum och omgivningen runt kyrkan påverkar kyrkan. På somrarna har kyrkan caféverksamhet med bord och stolar på torget, ”mitt i byn”. Genom sitt läge mitt i centrum är man rent fysiskt tvungen att förhålla sig till kyrkan påpekar hon. Alla passerar förbi kyrkan.

Värdebärare kopplade till berättelse 1:

- Kyrka integrerad i centrumbebyggelse
- Siktlinjer mot kyrkan
- Fasad av tegel
- Kyrktorn med kyrkklockor
- Fönster och norra dörren till personalentrén
- Koppertak
- Portar i koppar
- Kyrktupp

Modell över kyrkan och centrumbebyggelsen. (Tillhandahållet av Vantörs församling)

Högdalens centrum. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959-1999 O IV.3 - Vantörs kyrka)

2. KRUCIFIXET "KRISTUSTECKEN" - ETT UTTRYCK FÖR EN TEOLOGISK UTVECKLING I MODERNISTISK KONTEXT

I koret hänger ett krucifix skapat av konstnären Arne Jones i samband med kyrkans uppförande. Krucifixet har en modernistisk utformning som skiljer sig från äldre tiders avbildande krucifix och har därför kallats för "kristustecken" av Jones, som menade att bildens betydelse var viktigare än dess utseende.

När krucifixet sattes upp blev det både mycket omtyckt men väckte också ogillande i församlingen. Dagmar Broberg, ordförande i kyrkans syförening, har bott i Högdalen sedan 1964 och kommer ihåg hur hon tyckte att kyrkan var väldigt konstig till en början. Hennes man ska ha sagt om altarkrucifixet att "I Vantör har man en väldigt skral Kristus". Håkan Jonsson, bl.a. tidigare ordförande i kyrkorådet och engagerad i Brännkyrka hembygdsförening, minns hur hans morfar sa i samband med hans konfirmation under 1970-talet att "Det här är ingen kyrka", högt och tydligt i kyrkan. Men även under 2000-talet, berättar Fritz Larsson, tidigare vaktmästare i Vantörs kyrka, att man kunde få höra att "det där är inget krucifix" om altarkrucifixet. Han hänvisade då besökare till det mer traditionella krucifixet i kapellet istället.

De tre smala, kantiga styckena av svart skrovligt järnsmide som bildar Kristusfiguren lämnar åskådaren att själv skapa sig en mer detaljerad bild av Kristus på korset. Stockholms domkapitel uttalade sig om krucifixet vid uppförandet av kyrkan: "Exklusiva nyskapelser inom den givna liturgiska ramen synas bära beredas plats i våra kyrkor, men frågan är om själva högaltaret är rätta platsen för en nyskapelse av detta slag." Krucifixet kom, trots visst motstånd, till slut att ändå placeras i koret, men som en kompromiss ställdes ett mer traditionellt krucifix fram på altarbordet i ett mindre format, framför Jones krucifix. Prosten Wilhelm Schröder i Vantör skriver i ett brev till Stockholms domkapitel år 1959 där han påpekar att det inte finns någon enhetlig tradition av Kristusframställningen och att då domkapitlet godkänt att Vantörs kyrka byggs i en modern stil så borde även utsmyckningen vara modern. På sätt och vis tog Schröder ställning för de yngre församlingsborna i frågan, som ställde sig gillande till det moderna krucifixet redan från början.

Värdebärare kopplade till Berättelse 2:

- Krucifixet i koret - Kristustecken

Prosten Wilhelm Schröder, Vantör kyrkas första prost, mottar ett porträtt år 1964. (Vantörs kyrkoarkiv)

Invigning av Vantörs kyrka 18 oktober 1959, med krucifixet centralt i bild, framför altarmosaiken. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959, OIV.2, Invigning av Vantörs kyrka)

3. KYRKAN SOM SAMLINGSLOKAL

På grund av kyrkans begränsade tomtyta uppfördes kyrka och församlingens lokaler i samma byggnad. Kyrkan har därmed inte blivit lika tydligt framträdande som en enskild kyrkobyggnad. Ett stort utrymme ges för samlingslokaler i kyrkan utöver kyrkorummet. Det diakonala perspektivet på kyrkans funktion och delaktighet i samhällslivet blir mer framträdande och ett viktigt inslag i modernistiska kyrkor, vilket bland annat ges i uttryck i möjligheten till caféverksamhet i olika former som gör det lättare att komma till samtal.

Håkan Jonsson, bl.a. tidigare ordförande i kyrkorådet och engagerad i Brännkyrka hembygdsförening, berättar att det tidigare varit ett rikt föreningsliv i Högdalen och att det tidigare fanns fler samlingslokaler inom Högdalen att låna för föreningar. Men i kyrkan fanns den till ytan största samlingsalen. Numera är det en större brist på samlingsalar i Högdalen. Det finns till exempel bostadsrättsföreningar som frågar om de kan få låna församlingssalen för möten, säger vaktmästare och fastighetsskötare Ingemar Andersson.

I Vantörs kyrka har det alltid rymts många olika typer av aktiviteter, och kyrkan är ofta använd för många olika aktiviteter även idag, utöver de kyrkliga sammankomsterna. Som mest har det funnits 9 verksamma köror i Vantörs kyrka, berättar Håkan Jonsson. Kyrkoherde Helena Inghammar beskriver kyrkorummet som tillåtande och inte så högrävande. Hon påtalar kyrkans eftersträvan att människor ska uppleva att det här är deras kyrka, deras egna plats i deras kyrka i deras stadsdel, och att kyrkan ska vara en levande plats, öppen och tillgänglig, vilket underlättas av att man lätt kan ta sig till kyrkan och kyrkans stora samlingslokaler.

Värdebärare kopplade till Berättelse 2:

- Det övre våningsplanets planlösning
- Församlingssalens funktion

Kyrkkaffe i församlingssalen, 1959. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959, OIV.2 - Invigning av V. kyrka 1959 18 oktober)

Ungdomscafé. Foto från Journalfilm om Vantörs kyrka.

Caféterian, 1963. (Broschyr om Vantörs kyrka, 1963)

4. KYRKORUMMETS MODERNISTISKA UTFORMNING - EN SYMBOLFATTIG KYRKA

I de rådande arkitektoniska diskussionerna i början av 1950-talet beskrivs hur en modern kyrka måste byggas utifrån den liturgiska funktionen, vilket man menade var helt i funktionalismens anda. Men som man beskriver ”samtidigt skall där också finnas något, som låter oss uppleva kontinuitet från kyrkans äldsta tid.” Kontinuiteten från kyrkans äldsta tid, anspelar på fornkyrkan, vilket var en återkommande historisk referens. En tydlig skillnad mellan de moderna kyrkorna och de traditionella äldre kyrkorna är däremot en avsaknad på symboler.

Kyrkorummet i Vantörs kyrka är orienterat i nord-sydlig riktning, med koret i norr och ett mittparti som är rektangulärt till formen, en rumslighet likt äldre kyrkors långskepp, med ett fönsterband längs med hela takfoten, likt en basilika. Fönsterglaset är färgat, likt äldre kyrkors dekorerade fönster men i en modernistisk tolkning, likt fönsterpartier i många modernistiska kyrkor uppförda under samma tid. I en SF-journalfilm från tiden då kyrkan invigdes beskrivs kyrkan och ”i sin okonventionella utformning har kyrksalen dock en ren och klar sakral hållning.”

Den modernistiska utformningen av kyrkan med sin avskalade utformning gör att vissa församlingsmedlemmar upplever kyrkan som en symbolfattig kyrka och att det kan vara svårt att avläsa kyrkan som just en kyrka. Särskilt då korset är ersatt med en kyrktupp. Helena Inghammar, kyrkoherde, nämner att interiören i kyrkan inte ger ett omedelbart budskap, det krävs en förklaring, för till exempel taket i kyrkorummet, altaret och altartavlan, till vad det är. Om man har en förväntan på att en kyrka är full av bilder/symboler/mystik så erbjuder inte denna kyrka det, menar Inghammar. Men man kan prata om taket som speglar en öppen himmel. Ljuset som genom olika typer av fönster förstärker riktningen i kyrkan.

Det viktigaste i kyrkorummet är att det är mångtydigt, påpekar Inghammar, att det fungerar till fest som vardag.

Värdebärare kopplade till Berättelse 2:

- Det övre våningsplanets planlösning
- Korets utsmyckning och utformning
- Församlingssalens funktion
- Tak i veckad betong
- Altarmosaiken
- Fönster i konstglas och färgade fönsterrutor
- Ljusinsläpp i tak

Kyrksalen. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959-1999 O IV.3, Foto Lennart Edling)

5. KYRKUTUPPEN SOM SYMBOL FÖR HÖGDALEN

Kyrkans kyrktorn kröns av en kyrktupp som utgör ett riktmärke för kyrkan men som även stått modell till symbolen för Högdalens centrum, manifesterad tydligast genom tuppen på ”tuppenhuset”, det 13 våningar höga huset som markerar för Högdalens centrum. Det är däremot oklart när kyrktuppen kom att bli en symbol för Högdalens centrum, varför och hur det gick till.

En kyrktupp är en kristen symbol, en symbolisk kyrkväktare som ska påminna om att stå upp vid sin tro. Kyrktupparna är utförda som en vindflöjel som vänder sig mot vinden, vilket kan tolkas som att den vänder sig mot ondskans krafter. De är ofta förgyllda och gjorda i kopparplåt och har funnits i Sverige sedan början på 1500-talet. Den äldsta kyrktuppen i Sverige finns i Selbodal i Värmland, uppsatt på gravkoret 1517.

Vantörs kyrktupp är formgiven av Arne Jones och är ca 3x3 meter. Det sägs att kyrktuppen skapades av Jones genom att han vek pappersark i sökandet efter tuppens form. År 1997 valdes Vantörs kyrktupp till årets kyrktupp, en utmärkelse som funnits sedan 1979. Tävlingen anordnas av Svenska kyrktuppsfrämjandet i samarbete med tidningen Land, som genomför omröstningen

Värdebärare kopplade till Berättelse 5:

- Kyrktupp
- Siktlinjer mot kyrkan

Höghuset intill Högdalens tunnelbanestation kallas för just ”tupphuset” på grund av att det pryds av symbolen för Högdalen.

Kyrktuppen nedmonterad från kyrktornet i samband med underhåll, 1997. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959-1999 O IV.3)

Cermoni i samband med utmärkelsen ”Årets kyrktupp”, 1997. (Foto tillhanda hållet av Vantörs församling).

KATEGORISERING OCH KONSEKVENSER

KATEGORISERING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

För att kulturhistoriska värden i Stockholms stifts kyrkor och kyrkomiljöer ska kunna bli jämförbara med varandra krävs att de kategoriseras. Kategoriseringens syfte är inte primärt att rangordna olika kyrkomiljöer, byggnader, anordningar eller föremål, utan att kunna avgöra vilken antikvarisk ambitionsnivå som ska tillämpas i förvaltningen och om kulturhistoriska värden har potential att utvecklas. Vid en kategorisering får varje objekt en sifferkombination som anger ett mått på objektets kulturhistoriska värden. Kategorierna är grova och syftar till att ge församlingen och stiftskansliet indikatorer om kulturhistoriska värden är avgörande för hur förvaltningen ska kunna planeras och bedrivas i framtiden. Vidare finns det även en kategorisering av bruksvärden, med fyra olika kategorier i bruk.

Kulturvärden:

1. Betydande värde som helhet
2. Betydande värde i delar
3. Inga betydande värden

Bruksvärden:

1. Optimal användning
2. Utvecklingsbar användning inom Svenska Kyrkan (inomkyrklig)
3. Utvecklingsbar användning utanför Svenska kyrkan (ickekyrklig)
4. Otillräcklig utvecklingspotential

Bruksvärden avser här värden som är relevanta för platsens, byggnadens eller föremålets användning och utveckling. En indelning har gjorts utifrån huruvida användningen utgår från

församlingens grundläggande uppgift och ett inomkyrkligt bruk (kyrkliga bruksvärden), eller om värdet gynnar användningen och utvecklingen av ickekyrkliga bruk och samhället i övrigt (ickekyrkliga bruksvärden). Kategoriseringen av bruksvärden har utgått ifrån församlingens nuvarande användning och hur den uppvärms. Ytterligare analyser kommer göras i samband med Kyrkomötes krav om lokalförsörjningsplaner.

I en kyrka med stora kulturhistoriska värden kan det vara svårt att göra större förändringar som kan behövas för att församlingen ska kunna använda lokalen optimalt för sin verksamhet. Kategoriseringen och de bedömningar som har gjorts bör skickas på remiss till Länsstyrelsen för att bereda möjlighet att hitta en samsyn om de kulturhistoriska värdenas innebörd och omfattning.. Observera att kategoriseringen endast speglar Svenska kyrkans intentioner att förvalta sitt kulturarv och tillståndsprövning ska alltid göras hos Länsstyrelsen vid förändringar enligt 4 kap. KML.

Kapitlet kategorisering är indelat i kategorierna: *Kyrkomiljö*, *Kyrkotomt*, *Exteriör*, *Interiör* och *Kyrkliga inventarier*. Inför varje indelning förs det en kort introduktion (sammanfattning) innan de betydande värdebärarna presenteras utförligare genom bild och utifrån rubrikerna kunskapsvärde, upplevelsevärde och utvecklingspotential. Värdebärarna är även indelade i de olika tidsperioderna utifrån färgschemat.

KULTURHISTORISKA KONSEKVENSER

I detta vårdprogram presenteras ett urval av alla kulturhistoriska värden som finns på platsen. Kulturhistoriska konsekvenser ska spegla en del av de krav som ställs på bruk, användning, vård, underhåll och tillgänglighet enligt KML och överenskommelsen om den kyrkoantikvariska ersättningen men också församlingens egna krav på framtida bruk. Säkerhet och klimat är ytterligare två aspekter som har bäring på kulturarvet. Här dokumenteras även relevanta risker som kan vara bra att tänka på.

Sammanfattningsvis är de kulturhistoriska konsekvenserna ett sätt att beskriva församlingens antikvariska ambitionsnivå som ska gälla i framtiden. De kulturhistoriska konsekvenserna ska tillsammans med de bärande berättelserna, motiven och värdebärarna fungera som församlingens kunskapsbas i det långsiktiga arbetet med vård- och underhåll, kommunikationsstrategier och dialog med Länsstyrelse och stift.

AFF-koderna som anges i dokumentet ska underlätta kopplingen till församlingens underhålls- och skötselplan. Den information och de åtgärdsförslag som anges här med särskild AFF-kod ska kunna överföras från detta vårdprogram till det förvaltningssystem församlingen använder.

De kulturhistoriska konsekvenserna anges i form av olika åtgärdsförslag eller antikvariska förhållningssätt sorterade enligt särskilda AFF-koder och områden:

AFF-kod

- To - Inventarier
- T1 - Utemiljö
- T2 - Byggnad utvändigt
- T3 - Byggnad invändigt
- T4 - VVS
- T5 - El
- T6 - Tele och datasystem
- T7 - Transportsystem
- T8 - Styr och övervakningssystem

Områden

- Förebyggade underhåll (FU), Planerat underhåll (PU)
- Fysisk tillgänglighet och information
- Säkerhet
- Utomhus- och inomhusklimat
- Risker

KYRKOMILJÖ

Eftersom kyrkomiljön sträcker sig utanför omfattningen av 4 kap. KML har en mer summarisk sammanställning gjorts för detta område. Här relaterar istället vårdprogrammet till andra relevanta lagstiftningar som påverkar platsens förvaltning såsom miljöbalken och PBL.

Förutsättningar

Kringliggande bebyggelse är enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering av bebyggelse inom Stockholm stad klassad som gul och grön. Grön bebyggelse innebär att den klassats som särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och omfattas av 13§ Plan- och bygglagen (PBL). För övrig bebyggelse är 14§ och 17 § tillämpliga. I övrigt omfattas inte intilliggande miljö runt kyrkan av några lagrum med skydd för kulturmiljö.

Motiv

Vantörs kyrka är uppförd under samma period som Högdalens centrumanläggning och intilliggande bebyggelse och är en väl integrerad del i förortens centrummiljö. Gränsen mellan kyrkan och den allmänna platsbildningen Högdalsplan, i öster, upplevs flytande. Kyrkan utgör ett fondmotiv och ett tydligt riktmärke inom Högdalens centrum med ett stort upplevelsevärde för platsbildningen. Gågatan Högdalsgången utgör en särskilt viktig siktlinje mot Vantörs kyrka.

Kategorisering av kulturvärden

Betydande värdebärare

- Kyrka integrerad i centrumbebyggelse
- Siktlinjer mot kyrkan (siktlinje från Högdalsgången, siktlinje från Önskehemsgatan, siktlinje från tunnelbanans perrong)

Kategorisering av bruksvärden

Användningsintensitet

Kyrkotomten användas dagligen året runt av flera olika intressenter.

Utvecklingspotential

Siktlinjer mot kyrkan kan eventuellt förbättras och förtydligas vid framtida planering av intilliggande miljö/områden.

INTEGRERAD I CENTRUMBEBYGGELSE

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Kyrkobyggnaden är integrerad i centrumanläggningen, planerad och byggd samtidigt som omgivande bebyggelsemiljö, som en del i ett medvetet gestaltat förortscentrum.

Kyrkans placering med koret i söder berättar om stadsplanens betydelse och teologins underordnande betydelse. Stadsplanen för centrumanläggningen är ritad av Sven Markelius och fastställdes 1958, samtidigt som kyrkan uppfördes. Kyrkans centrala placering som friliggande kyrka intill en öppen platsbildning redovisar för hur kyrkan i stadsplanen är planerad som en viktig samlingspunkt i Högdalens centrum.

Upplevelsevärde

Kyrkans placering som en friliggande byggnad integrerad i centrummiljön har ett stort upplevelsevärde för platsen. Kyrkobyggnaden står i kontrast mot den omgivande bebyggelsen genom sin arkitektur och utformning. Den öppna ytan och torgbildningen vid Högdalsplan, bidrar till att kyrkobyggnaden accentueras i centrummiljön, liksom genom intilliggande allé norr om kyrkobyggnaden.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Vid eventuell nybyggnation intill kyrkan är det viktigt att behålla kyrkans relation till intilliggande bebyggelse, som en friliggande kyrka med en öppen samlingsplats framför.

SIKTLINJER MOT KYRKAN

Siktlinjer från:

- Högdalsgången
- Önskehemsgatan
- Tunnelbanans perrong

Kunskapsvärde

Kyrkan är synlig från flera håll i Högdalens centrum, placerad som centralt motiv i fonden av Högdalsgången. Vid tiden för uppförandet fanns uppfattningen att en kyrka, om den ligger fritt, kunde utformas som ett riktmärke i intilliggande centrummiljö.

Den främsta planerade siktlinjen mot kyrkan i centrumanläggningen är den från Högdalsgången, en viktig och tydlig siktlinje mot kyrkan då den går i rak linje från tunnelbanestationen mot kyrkobyggnaden. Den intilliggande centrumbyggnadens yttre vägg förstärker denna siktlinje då den ligger i linje med kyrkans entré, torgporten, mot Högdalsplan. Andra viktiga siktlinjer mot kyrkan är den från Önskehemsgatan från väster, från vilken kyrkobyggnadens utbredning och kyrkans olika byggnadshöjder blir tydlig, och den från tunnelbanans perrong från vilken man kan se kyrkans torn.

Upplevelsevärde

Kyrkan som motiv i viktiga siktlinjer, särskilt som fondmotiv från Högdalsgången, har ett stort upplevelsevärde i centrummiljön. Kyrkan som fondmotiv från centrumanläggningen har dock reducerats på grund av överbyggnaden över delar av Högdalsgången under 1990-talet, men är fortsatt en stark och påtaglig siktlinje.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Grindar i behov av ommålning, linoljefärg bör användas. En mer anpassad låsanordning vore lämpligt, vilken bör tas fram i samråd med antikvarie/restaureringsarkitekt.

T.v. Högdalens centrumanläggning. (Digitala stadsmuseet, sthlm stad - 1960, upphov Lennart af Petersens)

T.h. Högdalens centrum under uppbyggnad. Skärklipp från journal-film om Vantörs kyrka, i samband med invigningen av kyrkan 1959.

T.v. Högdalsgången. (Tidsskriften Arkitektur 1964, foto Hans Malmberg-TIO)

T.h. Högdalsgången, 2018.

KYRKOTOMT

Förutsättningar

Vantörs kyrkotomt berörs av 4 kap. i Kulturmiljölagen (KML). Alla förändringar är tillståndspliktiga och ska tillståndsprövas av Länsstyrelsen.

Motiv

Kyrkotomten sträcker sig inte mycket längre ut än själva kyrkobyggnaden och upplevs därför som en del av den intilliggande centrummiljön. Kyrkotomtens grönstruktur bidrar till den omgivande centrumanläggningen, och vice versa, den omgivande centrumanläggningens grönstruktur till kyrkotomten och kyrkan. Växter tidstypiska vid kyrkans uppförande, t.ex. rhododendron, idegran, snöbärsbuskar och purpurapel, finns inom kyrkotomten, liksom yngre planteringar.

Kategorisering av kulturhistoriska värden

Kategori kulturhistoriska värden: 2 (Betydande värde i delar)

- Kyrkotomtens grönstruktur och tidstypiska växter inom kyrkotomten
- Omgärdande betongmurar

Kategorisering av bruksvärden

Kategori bruksvärden: 1 (Betydande värde som helhet)

Användningsintensitet

Kyrkotomten användas dagligen året runt av flera olika intressenter.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: Vid framtida förändringar av kyrkotomten bör Walter Bauers planer för kyrkotomten beaktas då kyrkan och kyrkotomten (i struktur och vissa enskilda växtmaterial) är ett tidstypiskt exempel på efterkrigstidens landskapsarkitektur.

AFF-kod: T1

Underhåll/Skötsel:

De höga kulturhistoriska värdena kräver en hög antikvarisk ambition vid vård och underhåll. Åtgärder ska vara utförda med högsta möjliga kvalitet. Särskilda material och metoder krävs liksom noggrann dokumentation och uppföljning. Se ritning för fastighetsgräns.

Fysisk tillgänglighet och information:

Tillgänglighetshöjande åtgärder ska anpassas efter både brukare och kulturarv. Kyrkotomten bör vara tillgänglig för allmänheten större delen av året.

Säkerhet:

Säkerhetshöjande åtgärder genomförs med hög antikvarisk ambition, anpassat efter både brukare och kulturarv.

Klimat: -

Risker:

Uppsikt över platser för tillhåll i anslutning till kyrkobyggnaden.

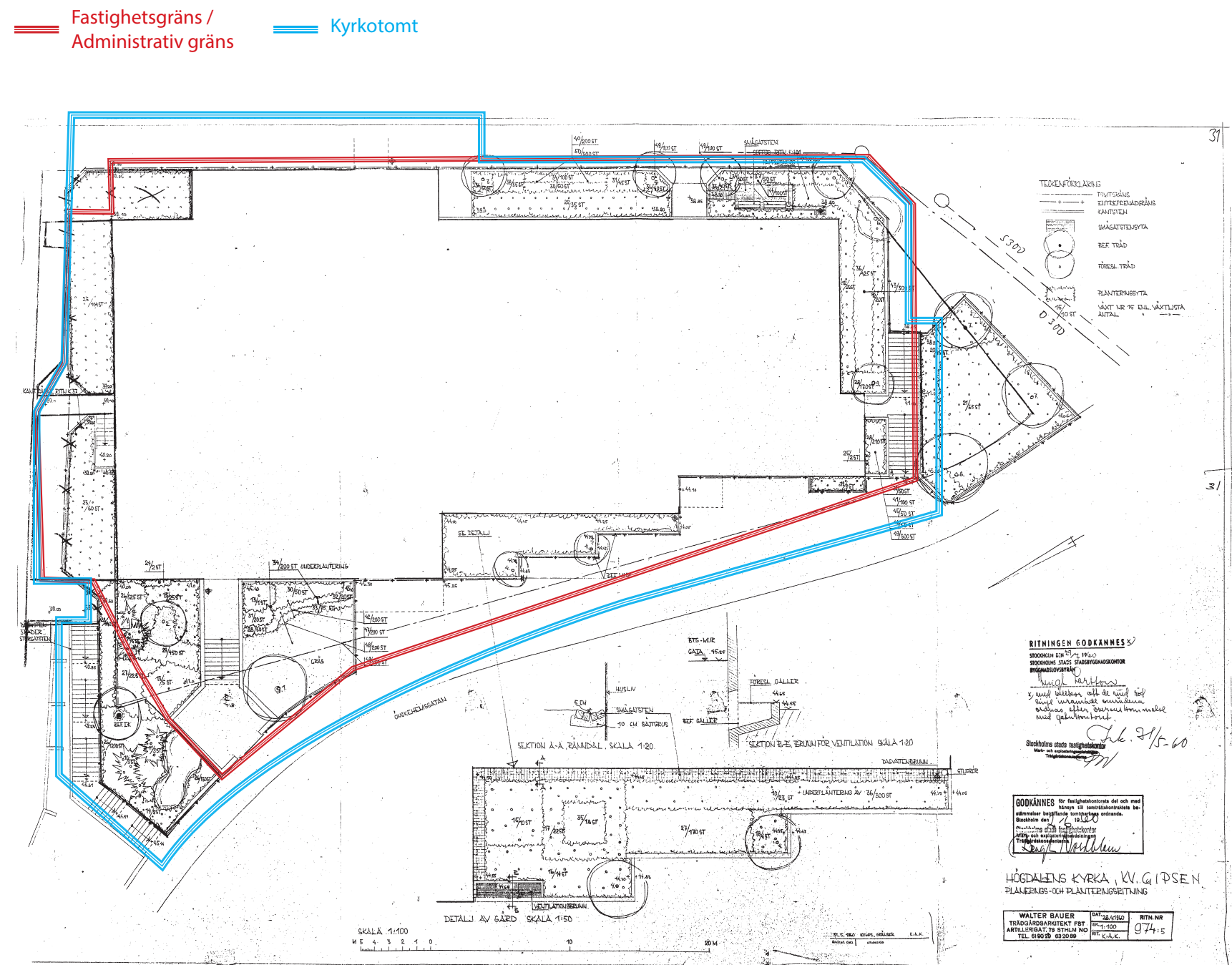
KYRKOTOMTENS UTBREDNING

På följande ritning redovisas förslag till kyrkotomtsavgränsning som Länsstyrelsen tagit fram. Förslaget bygger på en analys av fastighetens och det omgivande områdets fysiska gestaltning utifrån de tolkningar av lagtextens begrepp funktion och miljö (4 kap. 2 § kulturmiljölagen) som Högsta förvaltningsdomstolen fastställde i domar i mål 5656-16 och mål 593-17.

På kartan framgår dels fastighetsgränsen för Gipsen 1 (röd linje) som församlingen äger och den föreslagna gränsen för kyrkotomten (ljusblå linje).

Högsta förvaltningsdomstolen fastställde i domar i mål 5656-16 och mål 593-17 att befintlig fastighetsgräns inte har någon betydelse för bedömningen av om en kyrka har en kyrkotomt eller ej. Fastighetsgränsen har inte heller någon betydelse för avgränsningen av en kyrkotomt. Vidare fastställer de att det miljömässiga sambandet mellan ett område och en kyrkobyggnad i grunden är en fråga om hur området visuellt gestaltas sig. Vid denna bedömning bör beaktas de samband som ursprungligen har funnits mellan området och kyrkobyggnaden. Hänsyn måste dock främst tas till hur förhållandet är vid tidpunkten då kyrkotomten ska bestämmas. Vad gäller de funktionsmässiga sambanden mellan kyrkobyggnaden och kyrkotomten bedömer Högsta förvaltningsdomstolen att området inte behöver ha en konkret praktisk funktion för kyrkobyggnaden. Ordet funktion får anses ha en innebörd som ligger nära begreppet miljö men som dessutom inbegriper sådant som inte direkt kan innefattas i detta ord, exempelvis om området har en utformning som inbjuder till att besöka kyrkobyggnaden, framhäver kyrkans arkitektoniska drag eller understryker en för den relevanta tiden rådande stil.

Att kyrkotomten i detta fall blir större än kyrkans fastighet innebär inte att kyrkans förvaltningsansvar för kyrkotomten ökar utan innebär endast att delar av Stockholms stads fastighet Örby 4:1 omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § KML och att de behöver söka tillstånd om ändringar ska göras.

KYRKOTOMTENS GRÖNSTRUKTUR OCH TIDSTYPISKA VÄXTER INOM KYRKOTOMTEN

Tidsperiod
1959-1960-tal

Tidsperiod
2000-tal

Kunskapsvärde

Inom kyrkotomten finns flertalet växter vilka är tidstypiska för 1950- och 1960-talet som bidrar till att skapa en sammanhållen helhetsmiljö.

Kyrkotomtens mycket begränsade yta har gjort att vegetationen planterats nära kyrkans fasader. Kyrkotomtens förhållande till intilliggande centrummiljö och utbredning har varit en aktuell fråga sedan kyrkan uppfördes då den är mycket begränsad och endast går ett fåtal meter utanför kyrkans yttre väggar. Tomten har dessutom en kraftig höjdskillnad på ca 6 meter från väster ner till öster. I en skrivelse från Stockholm stads gatukontor från 1960 förutsätts att kyrkans tomtmark i söder, norr och nordost samordnas och utföres efter överenskommelse med gatukontoret. År 2010 genomfördes en fastighetsreglering då man utvidgade kyrkotomten för att möjliggöra yta för parkering.

Vantörs kyrkas södra fasad, 2018.

Trädgårdsarkitekt för Vantörs kyrka var Walter Bauer, en känd trädgårdsarkitekt med eget arkitektkontor, startat 1946. Bauer medverkade bl.a. i återuppbyggandet av ett antal historiska parker och trädgårdar, t.ex. örtagården på Skansen. Exempel på tidstypiska och troligen ursprungliga växter är rhododendron som är planterad intill den norra fasaden, utanför presonalingången, en idegran och de marktäckande växterna längs den södra fasaden (en marktäckande typ av idegran), snöbärsbuskar utmed den norra fasaden och purpurapeln vid den södra fasaden.

2012 återställdes den större planteringen intill den västra entrén med inspiration från Walter Bauers ursprungliga förslag. Planteringen är inramad av tre betongmurar (utförda likt kyrkans sockel), förskjutna i förhållande till varandra. En blandning av låg- och högväxande arter planterades med exempelvis ölandstok, spirea, snöbollslök, rosor och kransveronica. De höga växterna som planterades var nya för platsen men planterades för att synliggöra planteringen som till viss del skymms av de högre betongmurarna.

Upplevelsevärde

Gränsen mellan kyrkotomtens grönsstruktur och den omgivande centrumanläggningen upplevs flytande.

Detta gäller särskilt planteringen med formklippta träd intill kyrkans södra fasad, vilka tillhör en allmän platsbildning men kan tolkas som en del av kyrkotomten.

Vantörs kyrkas västra fasad, 2018.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

En utvecklingspotential för kyrkotomten är att återskapa den ursprungliga planteringen runt kyrkan efter Walter Bauers plan och växtlista.

Ett tidigare önskemål från polisen har varit att ta ner rhododendron vid personalentrén för att undvika oönskat tillhåll bakom buskarna intill personalentrén. (Frågan var särskilt aktuell omkring 2015.)

Då rhododendron är en tidstypisk växt för 1950-1960-talet och troligtvis en ursprunglig växt inom kyrkotomten är det viktigt att den behålls på platsen och beskärs på ett sådant sätt som passar miljön samt krav på överblick av miljön.

Framför kyrkans västra fasad finns planer på att göra plats för en handikappsparkering.

AFF-kod: T1.11

Underhåll/Skötsel:

Kontinuerligt underhåll. Särskild hänsyn tas till de växter som pekats ut som tidstypiska vid uppförandet av kyrkan. Dialog om skötsel med omgivande fastighetsägare är önskvärt för att samordna insatserna.

Vantörs kyrkas västra fasad, 2016. (Foto: Holger Ellgaard)

Rabatter / Planteringar

FU: Enligt avtal/instruktion.

Häckar

FU: 2 ggr/säsong. Häckar klipps. rhododendron beskärs till en storlek så att personalentrén inte döljs.

Träd

FU: 1ggr/år. Kontroll av träd under företrädesvis sensommar/tidig höst där man följer upp ev. försämrade tillväxt, rötangrepp, sjukdomar och svampar, skador på stambas, stam och krona, sprickor i stam eller krona, torra och döda grenar tas bort. PU: 5 år. Grundligare kontroll av arborist.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: Se FU och PU. Regelbundet säkra grenar från träd och buskar som riskerar falla ned på besökare. Rhododendron beskärs till en storlek så att personalentrén inte döljs.

Klimat: -

Risker: -

Vantörs kyrka, 1963. (Digitala stadsmuseet, Stockholms stad - 1963-09-29)

OMGÄRDANDE BENTONGMURAR

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Murarna som omgärdar kyrkan är i samma utförande som kyrkans sockel, av betong med lodräta ristningar i betongen, och en del av kyrkobyggnadens exteriöra utförande.

Kyrkotomten och kyrkotomtens planteringar omgärdas av betongmurarna i söder, öster och väster, i varierande höjd. Planteringarna på den norra sidan är inhägnade av en stenskoning och ett lågt, svart järnräcke, vilket troligtvis också är ursprungligt. I den östra betongmuren finns en öppning som fram till år 2000 ledde till en entré till kyrkans tidigare ungdomslokaler. Denna entré är numera igenmurad och ersatt av ett fönster. I öppningen i muren har det nu istället planterats en buske.

Vantörs kyrkas västra fasad, oklart år. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959-1999 O IV.3)

Upplevelsevärde

Betongmurarnas utformning likt kyrkans sockel bidrar till att skapa en sammanhållen miljö. Betongmurarna kan nästintill upplevas som en andra sockel till kyrkan, utskjuten från kyrkans vägg. Betongmurarna intill västra entrén, och placeringen av dem intill fasaden, för tankarna till en medeltida klosterträdgård i miniformat genom sin struktur och sitt rumsliga förhållande till tegelfasaden.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T1.152, T1.162

Underhåll/Skötsel:

Staket och räcken

FU: Algpåväxt tvättas bort 1 ggr/år.
PU: 10 år. Bättringsmålning.
PU: 20 år. Ommålning/renovering.
Rostskyddsmålas.

Betong

FU: 1 ggr/år. Algpåväxt skrapas bort för att undvika vattenansamling. Användning av halkbekämpning i form av salt eller saltliknande material förkortar betongens hållbarhet. Vid eventuell rengöring av betongen med högtrycksspolning ska lågt vattentryck användas, ett stort avstånd mellan betongen och munstycket samt en liten spolningsvinkel väljas (max 30 grader).
PU: 20 år.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker:

Vantörs kyrkas västra fasad, 2018.

EXTERIÖR

Förutsättningar

Vantörs kyrkotomt berörs av 4 kap. i Kulturmiljölagen (KML). Alla förändringar är tillståndspliktiga och ska tillståndsprövas av Länsstyrelsen.

Motiv

Kyrkans exteriör är till stor del oförändrad sedan uppförandetiden, 1958-59. Fasaderna och stommen är ett tydligt exempel på efterkrigstidens modernistiska formspråk med slutna tegelmurar, en genomgående hög materialverkan i kyrkans exteriör och kyrkans uppbrutna form genom oregelbundna sammanfogade delar som redovisar för interiörens fuktion exteriört. Mindre förändringar har genomförts exteriört över tid, med utbytta dörr- och fönsterpariter.

Kategorisering av kulturhistoriska värden

Kategori kulturhistoriska värden: 2 (Betydande värde i delar)

- Fasad av tegel
- Fönster och norra dörren till personalentrén
- Koppartak
- Portar i koppar
- Kyrktorn med kyrkklockor
- Kyrktupp
- Bronsskulpturen Jesus och människan vid huvudentrén

Kategorisering av bruksvärden

Kategori bruksvärden: 1 (Betydande värde som helhet)

Användningsintensitet

Kyrkan besöks dagligen året runt av flera olika intressenter.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential

Det är viktigt att värna kyrkans formspråk. Gestaltningen klarar däremot mindre ändringar och tillägg utifrån var tids värderingar just tack vare det starka formspråket. Den västra huvudentrén kan med fördel förändras till ett för kyrkan mer ursprungligt utförande.

Alla förändringar är tillståndspliktiga enligt 4 kap. KML

AFF-kod: T2

Underhåll/Skötsel:

De höga kulturhistoriska värdena kräver en hög antikvarisk ambition vid vård och underhåll. Åtgärder ska vara utförda med högsta möjliga kvalité. Särskilda material och metoder krävs liksom noggrann dokumentation och uppföljning.

Fysisk tillgänglighet och information:

Tillgänglighetshöjande åtgärder ska vara anpassade efter både brukare och kulturarv. Kyrkan är öppen större delen av året.

Säkerhet:

Säkerhetshöjande åtgärder ska anpassas efter både brukare och kulturarv.

Klimat:

-

Risker:

Klotter på portar, skulptur och fasad, avlägsnas så snart möjligt. Konservator kontaktas vid större skada på portar och skulptur.

FASAD AV TEGEL

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Kyrkans fasad av tegel redovisar interiörens funktion exteriört. En uppbruten form genom oregelbundna sammanfogade delar är typisk för efterkrigstidens modernistiska formspråk.

Kyrkan är uppbyggd i rött, ojämnt bränt, stortegel (1 1/2 sten) murat i munkförband med indragen fog. De återkommande smala fönsteröppningarna, placerade i djupa vertikala slitsar i teglet med täta mellanrum, ger murarna en slutenhet och upplevs snarare som reliefer än fönster i fasad, särskilt på håll från byggnaden. En höjdverkan förstärks mot Högdalsplan och från nordost genom kyrktornet och de smala fönsteröppningarna. Teglet framhävs i fasaden genom den indragna fogen.

Man kan tydligt avläsa byggnadens olika funktioner i kyrkan genom olika byggnadskroppar, höjdlägen och fönstersättning i fasad. Den södra fasaden har en mer profan utformning, med enklare fönster i jämförelse med övriga fönster, vilket förklaras av att det i denna del av kyrkobyggnaden tidigare har legat en bostadslägenhet för klockaren.

Fasaden på Vantörs kyrka är till stor del oförändrad med undantag för fåtal förändringar. I den östra fasaden har en dörr satts igen, år 2000, och ersatts av ett fönster, med ett utförande likt de intilliggande fönstren. Detta går att läsa av i fasaden genom en ny typ av tegel i en ljusare kulör än omgivande tegel och av öppningen i betongmuren framför den tidigare entrén. I den södra fasaden har en tidigare trädörr ersatts av en plåtdörr 1986. Det ursprungliga skärmtaket ovanför dörren finns däremot kvar. I den västra fasaden har huvudentrén bytts ut från glasdörrar till bruna aluminiumdörrar med glaspartier, troligtvis tillkomna även de under 1980-talet.

Upplevelsevärde

Vantörs kyrka är ett tidstypiskt exempel på en stadsdelskyrka med slutna, tunga murar i kontrast till den intilliggande profana arkitekturen, som är med präglad av öppenhet.

Användningen av det hårdbrända röda storteglet i fasad skiljer sig också från omgivande byggnaders material i Högdalen. Detta förstärker upplevelsen av byggnadens särställning i Högdalens centrumanläggning. Obehandlade betongelement, som i sockel och kyrkotornet, tillsammans med storteglet och det neddragna ärgade koppartaket bidrar till en hög materialverkan i fasad. Att man

använt sig av stortegel för tankarna till äldre, medeltida kyrkor och byggnader, vilket kan upplevas knyta an till äldre tiders formspråk.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Dörrar som är senare utbytta kan med fördel bytas ut till dörrar som bättre anknyter till utseendet för de ursprungliga dörrarna på platsen. Detta gäller särskilt huvudentrén i den västra fasaden där ett arkitektoniskt värde har försvagats i och med de nya portarna.

AFF-kod: T2.21

Underhåll/Skötsel:

FU: 1 ggr/år. Översyn av sprickor och skador i tegel, bortfall av fog, missfärgningar mm. Håll gärna uppsikt över fasadens tegel vid regn för att lokalisera ev fukt och läckor. PU: 30 år. Rengörning, lagning av fogar. Vid eventuellt byte av tegel eller omfogning ska tegel anpassas till befintligt, gällande kvalité, kulör och storlek och fogas med en något indragen fog, murbrukets sammansättning ska vara likt ursprungligt. Se tidigare åtgärdsbeskrivningar/relationshandlingar eller gör putsanalys.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

Vantörs kyrkas västra och södra fasad, 2018.

FÖNSTER OCH NORRA PERSONALENTRÉNS DÖRR

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Kyrkans fasader har medvetet gestaltats med olika fönstersättningar, som speglar kyrkans sakrala- respektive världsliga användning. Fönstren är av trä.

Ett stort antal fönster är ursprungliga. Här återfinns med täta mellanrum långsmala fönsteröppningar i form av djupa vertikala slitsar i teglet. Dessa utgör ett av kyrkans mer karaktärsgivande element i fasaden, vars form huvudsakligen används för kyrkans sakrala rum. Vissa av dessa fönsterpartier har färgat glas formgivna av Lars Aijmer, vilket gäller fönsterpariet i koret och den bakre delen av kyrkorummet, i samlingssalen och kapellet. Övriga fönster i klarglas har en enklare utformning för de delar som tillhör församlingshemmets verksamhet, kontor och tidigare bostadslägenhet. Fönstren på bottenplan i den östra fasaden mot Högdalsplan har en indelning tidstypisk för modernismen med träkarmar målade i en mörkgrön kulör. I den västra fasadens sydvästra del finns fönsterpartier vilka har ett murat raster av tegel framför fönsterglaset. Övriga fönster i kyrkans fasad har enkelglas. Den norra dörren till personalentrén, utförd i ek med två avlånga fyllningar med glas, samt en sparkplåt nedtill, är likt fönstren ursprunglig.

Upplevelsevärde

Upplevelsen av de långsmala fönsterslitsarna och fönsterglasets djupa placering förstärker fasadernas slutenhet och ger mer intryck av reliefverkan än fönster i fasad. De färgade glasen förstärker också en andlig dimension motsvarande verksamheten bakom fasaden. Genom uppdelningen i en sakral och världslig dimension tydliggörs kyrkans verksamhet och dess uppdrag ”mitt i byn”.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Invändigt sitter vita fönstergaller vilka är senare tillkomna och i ett avvikande utförande i jämförelse med kyrkans modernistiska, strama uttryck. Dessa är väl synliga även exteriört. För att återgå till kyrkans strama uttryck exteriört föreslås att dessa plockas bort på sikt.

AFF-kod: T2.24, T2.25

Underhåll/Skötsel:

Fönster

Kittfalsar bör kompletteras likt ursprungliga i grå nyans som smälter ihop med kyrkobyggnadens murfogar. De senare tillagda fogarna i vit kulör bör bytas ut på sikt. Fönsterbläck bör utföras likt original i koppar.

FU: 1ggr/år. Notering av målningsskador, skador i glas, lister, hörnjärn, kittfalsar, droppbrädor mm. PU: 10 år. Bättringsmålning och ifyllning av kittfalsar mm.

PU: 20 år. Ommålning/renovering av fönster. Järngaller framför vissa fönsterpartier rotskyddsbehandlas innan målning. Blymönja ska inte användas. Hörnjärn rensas från rost och rotskyddsbehandlas genom linoljebränning. Träet impregneras med rå linolja och målas med linoljefärg. Glas läggs i linoljekitt.

Dörr i ek

PU: 10 år. Bättringsmålning och justering. PU: 20 år. Underhållsintervall för ytbehandling/renovering av dörren.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

All tillgänglig koppar DNA-märks, placeras med fördel i skarvar.

Klimat: -

Risker: -

KOPPARTAK

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Koppartakets utbredning styrs av den uppbrutna byggnadskroppen, sammanfogad i oregelbundna delar, och är en del av den arkitektoniska helheten.

Oregelbundenheten förstärks av koppartakets lutning åt olika håll. Taket är neddraget över takfot men syns i övrigt litet från mark på grund av den flacka lutningen. Från den västra huvudentrén är koppartaket och taklandskapets olika vinklar som mest synligt på grund av sin lägre takhöjd vilket bidrar till att kyrkans uppbrutna byggnadskropp tydliggörs.

Upplevelsevärde

Koppartaket bidrar till exteriörens höga materialverkan i sin helhet. Det gedigna materialet tas upp i fler detaljer i fasad som exempelvis i kopparportarna, fönsterbänkar-na och stuprör.

Taklandskapet sett från väster, Önskehemsgatan, och från ovan kan ge en bättre förståelse för kyrkans uppdelning i olika rumsligheter med olika funktioner, sakrala och världsliga.

Fönsterpartier på Vantörs kyrkas västra och östra fasad, 2018.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T2.26

Underhåll/Skötsel:

FU: 1ggr/år. Besiktning. Ev. läckage åtgärdas. Takrännor rensas årligen.

PU: 10 år. Besiktning utförs av särskild person med byggteknisk och antikvarisk kompetens. Vid reparation av tak ska plåt likt befintligt användas. Förpatinerad kopparplåt kan användas på de takfall som syns för att lagningarna inte ska sticka ut för mycket.

PU: 75 år. Utbyte av koppartak. Förpatinerad plåt bör inte användas då en naturlig oxidation bör eftersträvas.

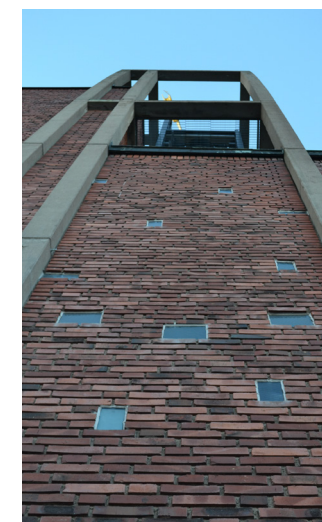
Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

All tillgänglig koppar DNA-märks, placeras med fördel i skarvar.

Klimat: -

Risker: -

PORTAR I KOPPAR

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Till kyrkan finns två kopparportar utformade av Fritz Sjöström. En mångsysslare, förutom skulptör även spelmankompositör och lärare på konstfack. Utöver kyrkporten till Vantörs kyrka har Sjöström formgivit inredningen i Västerorts kyrkan, Vällingby.

Den ena porten, torgporten intill Högdalsplan, är den mest framträdande, och leder in till församlingsexpeditionen. Porten är tvådelad, beslagen med relativt tunna kopparplåtar som spikats fast på stomme av trä. Dekoren med en yta i relief har skapats genom drivning, ristning och skroddning (en metod att med den mejselformade skroddpunsen forma linjedekor på metallyta). Porten är uppdelad i tre delar med olika typer av motiv. Den norra dörrhalvan (högra) tecknar gestalter i rörelse inför ett ofrånkomligt uppbrott. Den södra dörrhalvan (vänstra) tecknar för smärtan som förvandlar en korsfäst torso till en växande vilja mot befrielsen, vilket överstycket i porten redovisar för, med flera gyllene korsmärken.

Dörrarna tillverkades och monterades av AB Georg Sandin, Stockholm. Under senare år har dörrarna renoverats av Gunnar Pettersson Konstgjuteri år 2002 och 2009, efter att de blivit nedklottrade. Pettersson Konstgjuteri har även gjutit Margot Hedemanns bronsskulptur vid huvudentrén och Arne Jones krucifix. Det andra paret kopparportar har en enkel utformning med dörrblad utan dekor och är placerade i kyrkans västra fasad. Tidigare var kopparportarna ingången till en kistsluss. Idag har utrymmet en annan funktion, som kyl för matvaror. Materialet koppar återkommer i kyrkans exteriör, i t.ex. taktäckning, stuprör och fönsterbänkar.

Upplevelsevärde

Kopparportarna, särskilt torgporten vid Högdalsplan, bidrar till och är en del av kyrkans karaktär och höga konstnärliga kvalitet.

Även om kopparporten i öster mot Högdalsplan inte är huvudentrén till kyrkan (vilken är den västra) så upplevs den delvis som sådan, med sin rikt utsmyckade yta.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T2.25

Underhåll/Skötsel:

FU: 1ggr/år. Besiktning.

PU: 10 år. Besiktning person med byggteknisk och antikvarisk kompetens. Skadad kopparplåt riktas och lösa delar löds ihop. Plåtar återmonteras med kopparspik. Skador och spik brunpatineras. Ny förgyllning läggs på relieferna vid behov. Repor slipas bort. Lagning och rengörning görs på ett varsamt sätt med hänsyn till portarnas material och form. Patina är däremot också en del av portarnas kulturhistoriska värde. Uppsikt hålls över portens trästomme, för att undvika ev. rötskador. Ev. kan portarna vaxas tunt efter konsultation av metallkonservator.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

All tillgänglig koppar DNA-märks, placeras med fördel i skarvar.

Klimat: -

Risker:

Klotter på portar avlägsnas så snart möjligt.

Konservator kontaktas vid större vid större skada.

KYRKORTN MED KYRKKLOCKOR

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

En stor del av tornet är en öppen betongkonstruktion med vertikala betongpelare, vilka är ingjutna i fasaden och leds ner till entrén vid Högdalsplan vilket gör att entrén framhävs. Betongkonstruktionen utgör den högsta byggnadskroppen med en tydlig vertikal strävan. Kyrktornet består också av en andra byggnadskropp, murat i samma röda tegel som övriga fasaden.

I den öppna betongkonstruktion är tre kyrkklockor synligt upphängda vertikalt på rad på en centrerad betongbalk. Klockorna är gjutna av Bergholtz i Sigtuna. Lillklockan (i kyrktornet) anskaffades 1957 och hängde först i en fristående klockstapel på kyrkotomten i väntan på kyrkans färdigställande. (Denna klockstapel är bland annat dokumenterad på en bild från 1958). Platsen för klockstapeln när den stod tillfälligt uppställd i Vantör är däremot oklar. Senare flyttades klockstapeln till Hagsätra där den var i bruk från 1960 och en kort period framöver. På kyrkklockorna finns olika inskriptioner.

Huvudentré med kopparport, 2018.

På Storklockan står inskriptionen ”Guds ord förbliver evinnerligen” och ”Kommen, låt oss tillbedja”, på Mellanklockan ”Loven Herren, ty Herren är Gud” och ”Tidevarv komma, tidevarv försvinna, släkten följa släktens gång. Aldrig försummas tonen från himlen i själens glada pilgrimssång”, och på Lillklockan ”Kärlek av höjden värdes beskära, Lär oss att leva helt till din ära. Vida kring jorden gånge din lära, komme Ditt rike”. Högst upp kröns tornet av en förgylld kyrktupp formgiven av Arne Jones. Klocktornet står på en horisontell betongpelare. Intill och direkt mot tornet går en inbyggd trappa.

Upplevelsevärde

Kyrktornet bidrar till kyrkan som landmärke i Högdalen, är en del av kyrkans karaktär och bidrar till exteriörens höga materialverkan i sin helhet.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T2.21

Underhåll/Skötsel:

FU: 1 ggr/år. Besiktning av klockor, kläpp och hela ringningsanläggningen i tornet. Smörjning och service av kyrkklockor, upphängningsanordningar och kraftöverföring. Undersök så att ingen onormal rörelse finns i konstruktionen och att klockorna startar och stannar utan anmärkning. PU: 20 år. Klockorna rengörs med ljummet tvålsvatten.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

KYRKUTUPP

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Kyrktornet kröns av en förgylld tupp med aluminiumlegering vilken är formgiven av skulptören Arne Jones (1914-1976). Kyrktuppen är troligtvis förebilden till dagens symbol för Högdalens centrum.

Det sägs att kyrktuppen skapades av Jones genom att han vek pappersark i sökandet efter tuppens form. Tuppen är cirka 3x3 meter. År 1997 blev Vantörs kyrktupp vald till Årets kyrktupp, en utmärkelse som funnits sedan 1979 och utnämns genom en omröstning i tidningen Land.

Upplevelsevärde

Kyrkans koppling till och som del av centrumanläggningen förstärks genom kyrktuppens likhet med den tupp som är symbol för Högdalens centrum.

Kyrktorn med kyrkklockor som kröns med kyrktuppen, 2018.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T2.27

Underhåll/Skötsel:

FU: 1ggr/år. Kyrktuppen bör besiktigas i samband med översyn av taket, för att säkerställa att skruvar i infästningar sitter åt och att svetsningar och lödningar inte har utmattinnsbrott.

PU: 25 år. Omförgylls/rengörs.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

Huvudentré till kyrkan med bronsskulpturen "Jesus och människan", 2018.

BRONSSKULPTUR VID HUVUDENTRÉN

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Bronsskulpturen "Jesus och människan" av Margot Hedemann är placerad intill huvudentrén till kyrkan, i västra fasaden. (Vantörs folder 2016) Med skulpturen vill konstnären förmedla och påminna om "att kyrkans gudstjänst ska innebära ett förtroendefullt samtal mellan människan och människosonen".

Andra offentliga arbeten för Hedemann är exempelvis bronsskulpturer för Vällingby centrum. Hedemann är en erkänd svensk skulptör som är representerad på ett flertal museum i Sverige och känd för sin känsla för sammanhang och att skapa tyngd i sina former.

Upplevelsevärde

Skulpturen är en del av den västra entrén och viktig i upplevelsen av inträdet till kyrkan. Den bidrar till kyrkans konstnärliga utsmyckningen och att markera den västra porten som huvudingång till kyrkan.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: To.3205

Underhåll/Skötsel:

FU: 1ggr/år. Besiktning. Avlägsna genast ev klotter, löv och jordavlagringar. Tuggummi kan pillas bort med trä- eller plastskrapa. Konservator kontaktas vid fläckar som inte går att avlägsna. PU: 20 år. Besiktning av metallkonservator. Konservator bör kontaktas för korrekta skötselåtgärder. Skulpturen rengörs så långt möjlig med torra metoder. Vid användning av vatten sköljs skulpturen med vatten med lågt tryck för att bl.a. avlägsna lösliga salter. Använd inte mer vatten än vad som behövs, vatten löser upp patina. Vid användning av borste används endast nylonborstar (tex diskborste, tandborste). Patina (som kan vara brun eller ljusgrön) skyddar skulpturen och ska inte tas bort. Ev. kan brons vaxas tunt efter konsultation av metallkonservator.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

All tillgänglig koppar DNA-märks, placeras med fördel i skarvar.

Klimat: -

Risker:

Klotter på skulpturen avlägsnas så snart möjligt. Konservator kontaktas vid större skador.

INTERIÖR

Förutsättningar

Vantörs kyrkotomt berörs av 4 kap. i Kulturmiljölagen (KML). Alla förändringar är tillståndspliktiga och ska tillståndsprövas av Länsstyrelsen.

Motiv

I kyrkans interiöra materialutförande och konstruktion manifesteras en samtida modernitet med en hög detaljeringsgrad. Kyrkorummet, församlingssalen och kyrkorådsrummet är särskilt välbevarade. Kyrkans planlösning i det övre våningsplanet redovisar för uppförandetidens syn på den kyrkliga verksamheten och dess rumslighet. Materialiteten är hög inom de delar av kyrkan som inte renoverats. Senare förändringar som genomförts i kyrkorummet, med en barnhörna, en ny orgel 2006 och körgradänger har inte haft någon större påverkan på kyrkorummets karaktär.

Kategorisering av kulturhistoriska värden

Kategori kulturhistoriska värden: 2 (Betydande värde i delar)

- Det övre våningsplanets planlösning
- Korets utsmyckning och utformning
- Gedigna materialval
- Altare i kapellet
- Församlingssalens funktion
- Träinredning i kyrkorådsrummet
- Sakristian med bönaltare, piscina, stolar, bord och tavla
- Tak i veckad betong
- Fönster i konstglas och färgade fönsterrutor
- Predikstol
- Kyrkorummets och församlingssalens väggar och tak
- Ljusinsläpp i tak
- Trappor av granitblock
- Klädställningar i kyrkotorget

Kategorisering av bruksvärden

Kategori bruksvärden: 1 (Betydande värde som helhet)

Användningsintensitet

Kyrkan besöks dagligen året runt av flera olika intressenter. Öppettider: måndag-onsdag 9-16, torsdag 9-19, fredag 9-16, söndag 10.45-12.30.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential

Det är viktigt att värna kyrkans enhetliga modernistiska uttryck. Gestaltningen klarar dock ändringar och tillägg utifrån var tids värderingar tack vare ett starkt formspråk.

Alla förändringar är tillståndspliktiga enligt 4 kap. KML

AFF-kod: To, T₃

Underhåll/Skötsel:

De höga kulturhistoriska värdena kräver en hög antikvarisk ambition vid vård och underhåll. Åtgärder ska vara utförda med högsta möjliga kvalitet. Särskilda material och metoder krävs liksom noggrann dokumentation och uppföljning.

Fysisk tillgänglighet och information:

Tillgänglighetsåtgärder ska vara anpassade efter både brukare och kulturarv, öppen större delen av året.

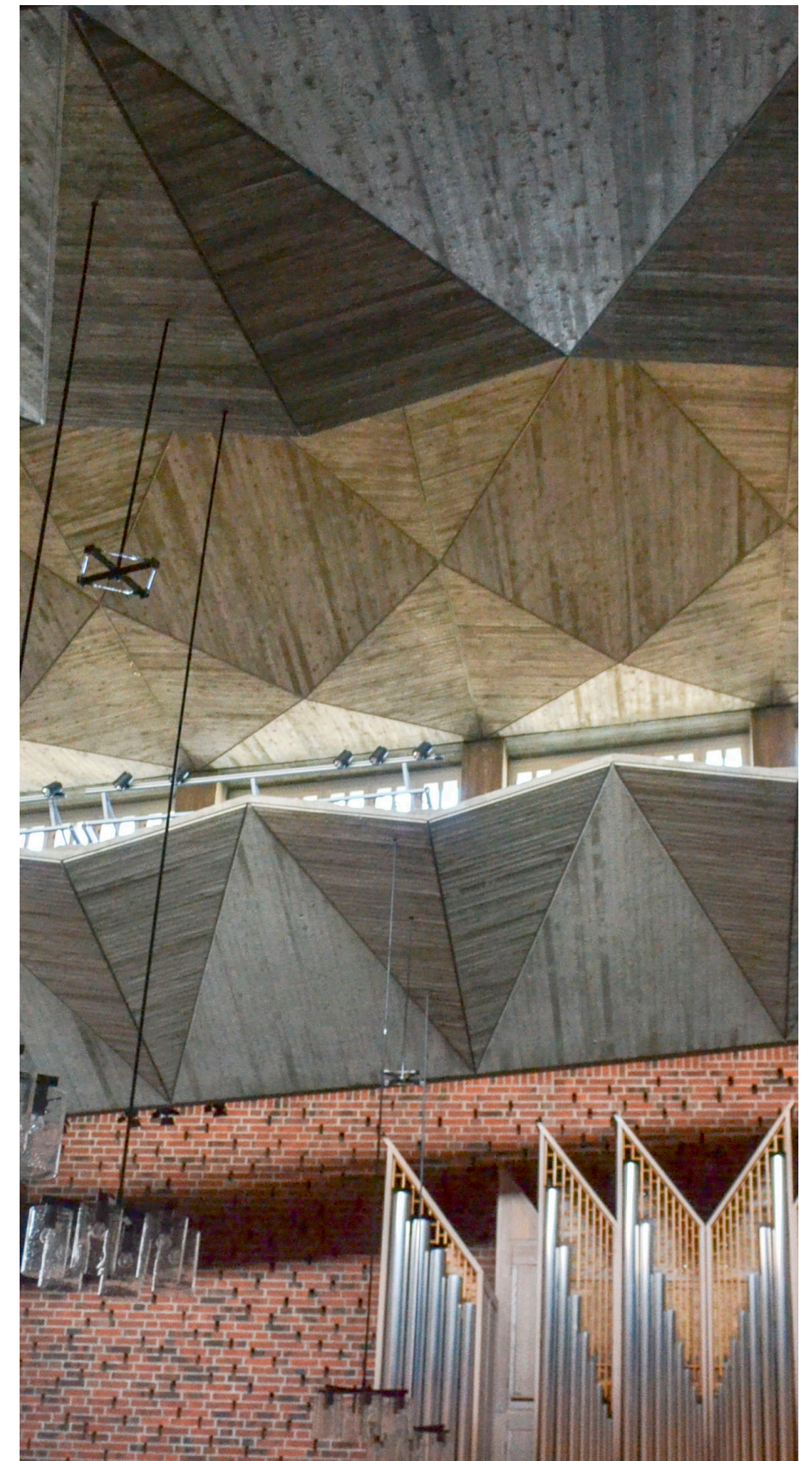
Säkerhet:

Säkerhetshöjande åtgärder genomförs med hög antikvarisk ambition, anpassat efter både brukare och kulturarv. Enskilda inventarier kan behöva stöldsäkras.

Klimat:

Inomhusklimatet uppvärms kontinuerligt, förändringar ska anpassas efter både brukare och kulturarv.

Risker: -

DET ÖVRE VÅNINGSPLANETS PLANLÖSNING

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Det övre planets funktion som kyrka är tydligt i kyrkans uppbyggnad och planlösning med de mest centrala rummen placerade intill varandra på det övre våningsplanet med kyrkorum, kapell och församlingssal. En stor del av kyrkans planlösning är oförändrad sedan uppförandetiden, främst på dess övre våningsplan.

Från kyrktoiletten når man de centrala delarna i kyrkan - kyrkorummet, kapellet, sakristian och församlingssalen, med de mer profana utrymmena som församlingssalen i nära anslutning till kyrktoiletten och kyrkorummet längre in i kyrkan. Samlingssalarna nås via kyrktoiletten och den korridor som är förbunden med den västra huvudentrén och kapellet. Kappellet är beläget norr om kyrkorummet och intill kapellet ligger skrudkammaren. Väster om koret ligger sakristian. Från västra huvudentrén till kyrkorummet går en mindre korridor som i material och karaktär ansluter utemiljön med innemiljön, främst genom trappan med krysshamrade granitblock. Kyrktoiletten har genomgått större förändringar under senare tid med en hiss installerad 2012 och nytt möblemang av annan karaktär än kyrkorummet under 2000-talet. Även skrudkammarens interiör är omgjord till största del.

Upplevelsevärde

Planlösningens utbredning speglar tydligt kyrkans strävan efter att vara ett med det moderna samhället, liksom dess uråldriga funktion att vara centrum i byn. Uppdelningen av de sakrala och världsliga uppgifterna upplevs såväl utvändigt som invändigt.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Skrudkammaren är omgjord till största del och tål även framtida förändringar, liksom övriga utrymmen så som toaletter. Klädhängarnas placering är förändrad i kyrktoiletten och medger även senare förändringar. Klädhängarna i sig har däremot funnits i rummet sedan uppförandetiden och bör finnas kvar i rummet då de beskriver en del av rummets funktion och kyrkans uppbyggnad.

AFF-kod: T3.31, T3.32, T3.33

Underhåll/Skötsel:

Se nedan, värdebärare "Gedigna materialval".

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

Församlingssalen, 2018.

FÖRSAMLINSSALENS FUNKTION

Tidsperiod
1959-1960-tal

- Upphöjd scen
- Öppningar i vägg in till f.d. maskinisttrum
- Trätaket och dess utformning

Kunskapsvärde

Församlingssalens ursprungliga funktion som samlingssal kan fortfarande ses i rummet.

Fokus i rummet leds mot den upphöjda scenen, vid den västra väggen i rummet. Framför scenen finns en ridå komponerad av Randi Fisher, ett arbete som skedde tillsammans med Libraria Konsthantverk AB. På den östra väggen, mot takfoten, finns fortfarande öppningar i väggen som redovisar för det intilliggande rummet som tidigare fungerat som maskinisttrum vid filmvisning på duk uppsatt på scenen. En funktion som fortfarande är i bruk, men från en ny takprojektor. Taket skiljer ut sig jämfört med övriga tak i kyrkan då det är ett trätak, troligtvis

Församlingssalen, 2018.

utformat för att skapa bra akustik i rummet, med utgångspunkt från att det finns en större scen i rummet med hög takhöjd. I dag används församlingssalen för dopkaffe, begravningskaffe, föredrag, körrepetitioner, föreningsmöten m.m.

Upplevelsevärde

Rummet upplevs som avskalat, men har ett detaljerat utförande. Tidigare spår av exempelvis öppningar i vägg för filmvisning förstärker upplevelsen av rummets ursprungliga flexibla användning och dess betydelse som samlingssal.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

AFF-kod:

Underhåll/Skötsel:

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

Församlingssalen, 1991, i samband med ibladning av kyrkobladet. (Foto tillhandahållet av Vantörs församling)

KYRKORUMMETS OCH FÖRSAMLINGSSALENS VÄGGAR OCH TAK

Tidsperiod
1959-1960-tal

- Skärmtakens utformning
- Tegelstenarnas utformning och placering - med rörtegel och tegel murat med öppen stötfog
- Vikvägg
- Trätakets utformning i församlingssalen

Kunskapsvärde

Väggar och tak är centrala för kyrkorummets och församlingssalens arkitektoniska gestaltning och för rummets goda akustiska funktion. Utformningen av kyrkorummets tak är ett samspel mellan en teknisk funktionslösning och form och material som redovisar för en del av den moderna ingenjörskonsten i Sverige, vilket bidrar till kyrkans modernitet.

Ansvarig akustiker vid uppförandet av kyrkan var civilingenjör Ove Brandt, framstående akustiker

under mitten av 1900-talet. Akustiska lösningar är synliga i flera av kyrkans rum, särskilt i kyrkorummet och församlingssalen. I dessa rum utmärker sig väggarna från övriga väggar i kyrkan då de delvis är murade med ett specialtegel med ett hål i mitten, så kallat rörtegel (för både akustik och ventilation), med ett hålrum bakom, samt tegel murat med en öppen stötfog mellan vissa tegelstenar kopplat till ett hålrum med dämpande isoleringsmaterial. Den västra väggen är murad med rörtegel och den östra och södra väggen med en öppen stötfog. Det veckade taket i kyrkorummet är troligtvis också delvis utformat med tanke på att skapa en bra akustik genom flera olika vinklar istället för en rak yta. I mitten av kyrkorummet avdelas rummet av en vikvägg för att anpassa rummet efter publikantal och för att tillgodose akustiken i rummet. En lösning som ofta användes i olika typer av samlingssaler vid uppförandetiden för att kunna anpassa lokalen för flera typer av ändamål. Vikväggen är av trä och delvis klädd med beige väv. Kyrkorummet har kort efterklang, särskilt vid fullsatt rum, och lämpar sig därför bra vid tal. Vid musik och sång har det däremot funnits en önskan om att få till en längre efterklang. De öppna stötfogarna på den östra väggen, intill orgeln, har därför på senare tid

kompletterats med kopparplåtar för att förbättra akustiken vid sång och musik. I samma syfte har man också tagit bort mattorna i gångarna. I församlingssalen finns ett trätak, vilket har en bruten vinkel med ett mindre mellanrum mellan de två takpartierna. Detta tak är troligtvis också en del i att skapa en god akustisk miljö, både i utformning och material. Lutningen på taket är troligtvis tänkt att fungera som en skärm för att avhjälpa ekobildning till följd av salens stora takhöjd i salens främre del.

Upplevelsevärde

Vantörs kyrka upplevs ha en god akustik, särskilt för predikan. Väggarnas och takens form och råa material ger en upplevelse av arkitektonisk kvalitet och en indikation av dess akustiska funktion.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T3.32, T3.33,

Underhåll/Skötsel:

Tak i betong i kyrkorummet

Se värdebärare ”Tak i veckad betong”.

Tegel

FU: 1ggr/år. Besiktning. Notering av ev -skador som t.ex. fuktgenomträngning med vita utfällningar, mm.

PU: 15 år. Översyn. Ev uppstådda fuktrosor genom vita utfällningar på teglet tvättas bort eller ev retuscheras in i omgivande rengjorda ytor.

Tak i trä i församlingssalen

Se värdebärare ”Församlingssalens funktion”.

Vikvägg

FU: 1ggr/år. Besiktning av vikväggens funktion, maskineri och mekanik, bl.a. p.g.a. säkerhetsskal.

PU: Ursprunglig bevaras så lång möjligt, delar byts ut vid behov.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

Väggar och tak i kyrkorummet, 2018.

Öppningar i vägg till bakomliggande f.d. maskinistrum i församlingssalen, 2018.

Väggar och tak i kyrkorummet, 2018.

KORETS UTSMYCKNING OCH UTFORMNING

Tidsperiod
1959-1960-tal

- Korets bredd, höjdskillnad och avslutning mot norr
- Altarmosaik
- Altaret
- Krucifix och kormatta (se särskild värdebärare nedan, under rubriken föremål)

Kunskapsvärde

Koret är till stor del oförändrat med en tidstypisk modernistisk gestaltning bestående av en mosaik (Gert Marcus), altare, krucifix av järn i kantig utformning (Arne Jones) och en matta av ylle i röda nyanser (Maria Silfverhielm) som täcker golvytan framför altaret. Koret är i samma bredd som kyrorummets mittparti, men något upphöjd med några trappsteg, med en rakt avslutad korvägg.

Arkitekterna Berndt Alfreds och Gunnar

Larsén skissade förutsättningarna för den konstnärliga utsmyckningen av kyrkan redan på planeringsstadiet och angav då att den konstnärliga utsmyckningen i kyrkorummet skulle koncentreras till koret. Till en början planerades en bred gobeläng med en grov yta, från golv till tak. Tanken var att den mjuka textilen skulle vara en kontrast till det hårda teglet. Denna idé övergavs sen och koret smyckades med den nuvarande altarmosaikväggen av Gert Marcus. Altarmosaiken löper från golvet bakom altaret upp till kyrkans tak med en höjd på 11,1 meter och bredd på 4,5 meter. Den är uppbyggd av mosaik i mörkt grått i altarmosaikens ytterkanter och ljust grått i mosaikens mitt. De ljust grå partierna innehåller tio olika kvalitéer av marmor medan de mörkt grå innehåller ett något mindre antal kvalitéer av marmor och granit. Marcus arbetade mycket med kontraster. I altarmosaiken i Vantörs kyrka skapade han sättnings- och ljuskontraster genom en kombination av olika valörer och sättnings av stenarna. Utöver Gert Marcus arbete i Vantör kyrka har han skapat offentliga verk vid tunnelbanestationen i Bagarmossen, nya polishusets huvudentré

och Sergelteaterns foajé. Koret har förändrats något sedan uppförandetiden, då en ny matta tillkommit år 1999 och man tagit bort altarringen. Altarringens borttagande går i linje med den liturgiska utvecklingen i modern tid där man strävar efter ett flexibelt och tillgängligt kor med bl.a. möjlighet att fira gudstjänst vänd mot församlingen.

Upplevelsevärde

Koret har en hög konstnärlig kvalitet med ett stort upplevelsevärde för kyrkan som bidrar till kyrkans karaktär. Rummet upplevs som avskalat men har ett detaljrikt utförande med hög materialitet.

Altarmosaiken har bland annat beskrivits föra tankarna till förhänget i Jerusalems tempel som rämnade i samma ögonblick som Jesus dog på korset. De vertikala fälten har även tolkats symboliskt, där de mörkt gråa tolkats som böner som stiger upp till himmelen och de ljust gråa fälten som Guds välsignelse som strömmar ner från himlen.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Gestaltningen av koret klarar ändringar och tillägg utifrån var tids värderingar tack vare ett starkt formspråk, vilket kormattan från 1999 är ett exempel på.

AFF-kod: T3.46, To.3209, To.3108

Underhåll/Skötsel:

FU: 1ggr/år. Besiktning och kontinuerlig besiktning vid användning.

Altare

PU: 15 år. Altaret av vita marmorblock rengörs, t.ex. med svag tensidlösning och sorgkanten nedtill rengörs t.ex. Arte Mundit (skonsam rengöringsmetod för stenmaterial).

Altarmosaik

PU: 15 år. Tvättas. Översyn av konservator.

Krucifix

PU: 15 år. Rengöres. Enligt instruktioner från Acta, underhållsplanen. Översyn av konservator. Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

Altaret och koret, oklart år. (Foto tillhandahållet av Vantörs församling)

Invigningen av Vantörs kyrka 18 oktober 1959
(Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959, OIV.2)

PREDIKSTOL

Tidsperiod
1959-1960-tal

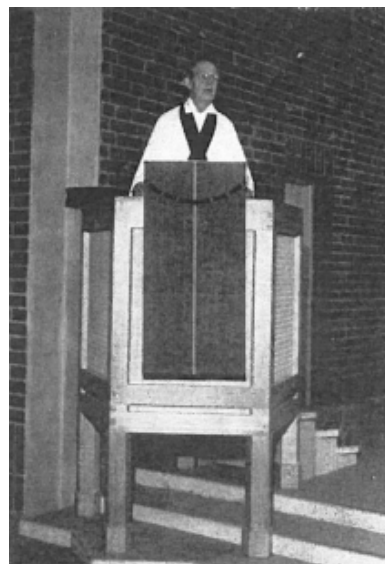
Kunskapsvärde

Predikstolen är placerad vid den nordvästra väggen i kyrkorummet intill altaret och utförd i vitpigmenterad ek likt en stor del av andra träverk i kyrkan. Den vittnar om att predikan är central i den evangelisk lutherska kyrkotraditionen och representerar en obruten tradition sedan reformationen.

Redan några år efter invigningen av kyrkan och kyrkorummet ges på förslag att göra tre reliefer till predikstolen vilka tas fram av konstnären L. Stevenfeldt. Dessa utförs troligtvis på predikstolen under år 1963.

Upplevelsevärde

Predikstolen upplevs som en pendang till dopfunten. Predikstolen är en viktig del av kyrkorummet och en del av kyrkorummets sparsmakade inredning, i nära anslutning till koret dit utsmyckningen av kyrkorummet koncentrerats.

*Wilhelm Schröder i predikstolen.
(Broschyr 1963)*

Predikstolen, 2018.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T3.44

Underhåll/Skötsel:

FU: 1 ggr/år. Besiktning och kontinuerlig besiktning vid användning.
PU: 15 år. Besiktning av kunnig hantverkare.
Rengöring och ev. ytbehandling likt befintlig.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

TAK I VECKAD BETONG

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Kyrkorummets tak är utmärkande för hela kyrkorummet, med sina veckade betongskalsformer. En ovanlig och innovativ takkonstruktion.

På en lägre nivå än övriga tak skjuter två sidoskärmar ut på var sida om kyrkorummets mittgång, med ett ljusinsläpp mellan sidoskärmarna och det högre taket från mellanliggande fönsterparti. Betongtaket är formgjutet med formbrädor som genom sitt avtryck i olika riktningar bidrar till att skapa det geometriska möster som taket har, med olika vinklar ställda mot varandra. Taket har en svag sluttning och är något lägre i norr, mot koret, och högre i söder.

Upplevelsevärde

Betongtaket har en stor påverkan på upplevelsen av kyrkorummet och den rymd och höjd man upplever i rummet genom sin uppdelning i två nivåer med överljus.

Betongtakets veckade utformning ger taket dess säregna böljande uttryck och har bland annat beskrivits ge upplevelsen av molnformationer. De lägre utskjutande skärmtaken förstärker en höjdvärkan som kan ge taket ett "svävande" intryck och upplevelsen av en himmelssträvan.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T3.33

Underhåll/Skötsel:

FU: 1 ggr/år. Besiktning då yttertaket kan ha en påverkan på undertakets konstruktion.
PU: 10 år. Översyn av tak. Gärna i samband med att yttertak besiktigas av byggnadstekniskt kunnig person.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

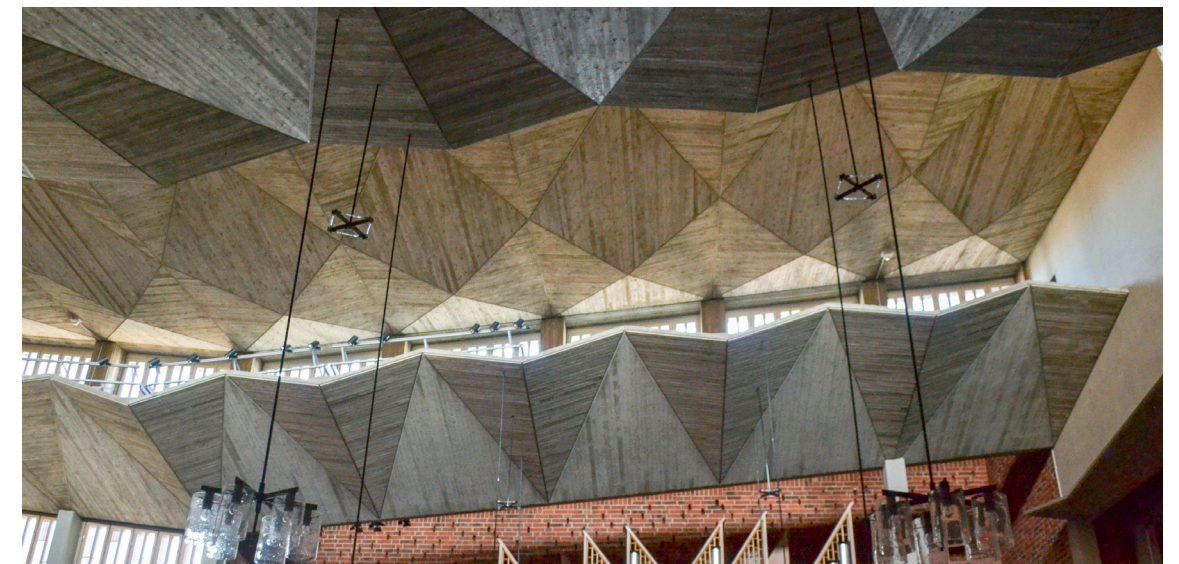
Egen personal ska ha utbildning för höga höjder vid besiktning av tak.

Klimat: -

Risker: -

Det veckade taket i betong, 2018.

Det veckade taket i betong, 2018.

LJUSINSLÄPP I TAK

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Ljuset har sedan medeltiden varit en viktig del i kyrkorummet då ljuset är en av de främsta symbolerna för Gud.

I flera delar av kyrkobyggnaden används överljus som (kompletterande) belysning av rum, vilket är en del av en kyrklig byggnadstradition. I korridorerna på det övre våningsplanet finns överljus genom kvadratiska fönster i tak och i kyrkorummet genom fönsterparier mellan det veckade taket och de utskjutande, lägre, sidoskärmarna. Gällande överljuset i korridorerna är det dock troligtvis snarare en gestaltungsfråga.

Upplevelsevärde

Det övre ljusinflödet från taket i kyrkorummet bidrar till att kyrkorummets skärmtak upplevs "svävande". Den lägre takhöjden och smala korridorer kan upplevas som trånga och mörka vilket överljuset från takfönstren motverkar. Ljusets symbolvärden förstärks genom det uppiifrån inflödande strålarna och stärker därmed också upplevelsen av hela rummets andliga dimension.

Pardörr med ljusinsläpp i tak, 2018.

Fönster i den bakre delen av kyrkorummet utformade av Lars Aijmer, med färgat bränt glas., 2018.

Konstglas av Sven Palmquist i kyrkorummet, i östra väggen för kyrktornet., 2018.

FÖNSTER I KONSTGLAS OCH FÄRGADE FÖNSTERRUTOR

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

På den sydöstra långhusväggen finns elva konstglasfönster utformade av Sven Palmqvist, en av våra främsta nutida glaskonstnärer. Fönstren är glasblock utförda i ravnateknik vilket innebär att mönster läggs in i glasmassan. Det är en teknik som Palmqvist utvecklade under 1940-talet, en teknik som kom att bli mycket uppskattad.

Konstglaset är formade som kvadrater och rektanglar i olika storlek färgade i främst blått med ett fåtal röda glas med individuella mönster i glaset. Sven Palmqvist har också utformat dopfunten i Vantörs kyrka. Fönstren i de långsmala fönstren i kapellet, i församlingssalen, i koret och den bakre delen av kyrkorummet är utformade av Lars Aijmer, med färgat bränt glas.

Upplevelsevärde

Konstglasens färg reflekteras och ger speglingar i kyrkorummet vid dagsljus och sol, som bidrar till upplevelsen av det heliga ljuset, likt äldre kyrkfönster, där den medeltida mystiken i Guds ljus var eftersträvad. De färgade fönsterglasen bidrar till kyrkans höga konstnärliga kvalitet och bidrar till känslan av kontinuitet i kyrkans verksamhet.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T3.34

Underhåll/Skötsel:

Besiktning: undersök kittfalsarnas material och kulör. Kittfalsar avfärgas likt ursprunglig murfogs kulör.

FU: 1ggr/år. Besiktning och kontinuerlig besiktning vid användning. Notering av skador i glas och kittfalsar mm.

PU: 20 år. Renovering av fönster.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

ALTARE I KAPELLET

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

I kapellet finns ett altare i tegel inmurat i väggen, helt i original, som enda fasta inredning och fokuspunkt i kapellet. Altaret berättar om rummets funktion som kapell.

Bredvid altaret finns ett senare tillkommet portabelt altare i trä placerat.

Upplevelsevärde

Kapellets avskalade interiör stärker upplevelsen av det inbyggda altaret som fokuspunkt och altarets enkla materialitet bidrar till den sakrala upplevelsen av kapellet.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T3.32

Underhåll/Skötsel:

FU: Besiktning 1ggr/år. Notering av ev -skador som t.ex. fuktgenomträngning med vita utfällningar, mm.
PU: 15 år. Översyn. Ev uppstådda fuktrosor genom vita utfällningar på teglet tvättas bort eller ev retuscheras in i omgivande rengjorda ytor. Rengörning, lagning av fogar. Vid eventuellt byte av tegel eller omfogning ska tegel anpassas till befintligt, gällande kvalité, kulör och storlek och fogas likt befintlig, murbrukets sammansättning ska vara likt ursprungligt. Se tidigare åtgärdsbeskrivningar/relationshandlingar eller gör putsanalyser.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

Kapellet vid invigningen av kyrkan, 1959. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959, OIV.2)

Sakristian med altare, piscina och möbler ritade av arkitekterna för kyrkan, 2018.

Tavla i trä som hängt i sakristian sedan kyrkans uppförande, 2018.

SAKRISTIAN

Tidsperiod
1959-1960-tal

- Bönealtare
- Piscina
- Stolar, bord och tavla med inskription (originalinredning, se även inventarieförteckningen)

Kunskapsvärde

Sakristians ursprungliga inredning berättar om rummets funktion, teologi och liturgi.

Till väster om kyrkorummet ligger sakristian. Rummet har förändrats med delvis ny inrdening och nya ytskikt. Två stolar med träram och sits i skinn med tillhörande bord är original, ritade av arkitekterna. Mot den östra väggen finns ett mindre bönealtare av tandhuggen kalksten. Ovanför altaret hänger ett krucifix och intill finns piscinan i marmor, placerad i rummets nordöstra hörn, vänster om altaret. På ena väggen hänger en tavla i trä vilken är original för kyrkan och har hängt i sakristian sedan kyrkans uppförande, med en inristning med texten ”Herre, vår Gud, i himmelens höjd, giv oss här troget, dig tjäna med fröjd, och tjäna varandra, och din församling, tills du oss kallar, till vila och samling”.

Upplevelsevärde

Bönealtaret och piscinan i sakristian är fint utförda hantverk som bidrar till rummets sakrala funktion. Stolarna och bordet bidrar till upplevelsen av rummets originalutförande.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Sakristian har förändrats över tid och är därmed möjlig att förändra vid en ny omgestaltning av

rummet, däremot inte bönealtaret, piscinan och tavlan med inskription som alla är viktiga för rummets funktion.

AFF-kod: T3.46, T3.50, T3.36

Underhåll/Skötsel:

Altare
FU: 1ggr/år. Besiktning och kontinuerlig besiktning vid användning. Fläckar tas bort så snabbt möjligt. Kalksten är en relativt porös typ av sten och särskilt känslig för sura vätskor. Använd så torra metoder som möjligt, t.ex. ”pastametoden”. Stensåpa (fri från tillsatser) går bra att använda på kalksten med växelvis fukt/våttstädning (så torr möjligt).
PU: 10 år. Översyn och ev. konsultation med stenkonserverator för konsultation om lämpliga konserveringsåtgärder.

Piscinan

FU: 1ggr/år. Besiktning och kontinuerlig besiktning vid användning. Marmor är en relativt porös typ av sten och särskilt känslig för sura vätskor.Så torr rengöringsmetod som möjligt (se ovan gällande kalksten).
PU: 10 år. Översyn och ev. konsultation med stenkonserverator för konsultation om lämpliga konserveringsåtgärder.

Stolar och bord

FU: 1ggr/år. Besiktning och kontinuerlig besiktning vid användning.
PU: 20 år. Stolar och bord ytbehandlas. Läder smörjs.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

TRÄINREDNING I KYRKORÅDSRUMMET

Tidsperiod
1959-1960-tal

- Parkettgolv
- Stående träpanel på väggar
- Högre golvlist i trä
- Stolar och mötsbordet i trä (se inventarieförteckningen)

Kunskapsvärde

Kyrkogårdsrummet har en sammanhållen interiör i ursprungligt utförande med en tidstypisk gestaltning bestående av parkettgolv, golvlist och träpanel.

Mötesrummet ligger på det nedre våningsplanet, intill pastorsexpeditionen och prästrummen, och är ett av de få mer bevarade rummen på det nedre våningsplanet. Rummet har ett parkettgolv, väggarna har stående träpanel (utöver ena väggen som har en slät vit puts) och taket i en puts i vit kulör. Längs golvet finns en högre golvlist i trä. På den putsade väggen finns ventilationsgaller i original. Mötesbordet är specialutformat med en smalare del på ena kortsidan och en bred del på den andra kortsidan med plats för

Kyrkorådsrummet, 2018.

mötesordförande, troligtvis original och specifikt anpassat till det enskilda rummet och dess funktion. Runt bordet finns även ursprungliga stolar, 26 stycken. Stolar och bord är utförda i ek, stolarna har en stoppad textilsits i blått ylletyg. **Upplevelsevärde**

Rummet upplevs avskalat och väl utformat med gedigna materialval och utmärker sig med sina många trädetaljer. Trots rummets avsaknad av fönster upplevs det varmt och ombonat.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T3.36

Underhåll/Skötsel:
Golv

FU: Rengörs kontinuerligt.
PU: 20 år. Slipas. Golvet är sedan innan hårt slipat. Tunnast möjliga slipning av golvet utförs för att bevara originalgolvet så långt möjligt.

Träpanel

FU: 1 ggr/år. Syn av träpanel för att upptäcka ev skador som exempelvis stötmärken.
PU: 15 år. Fanérskador och stötmärken rengöres och lagas.

Stolar och bord

FU: 1ggr/år. Besiktning och kontinuerlig besiktning vid användning. Ev. stabilisering och justering.
PU: 20 år. Stolar och bord lackas. Byte av tyg på stolar vid behov eller mer grundlig rengöring.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

TRAPPOR AV GRANITBLOCK

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Vid kyrkans olika entréer finns trappor i ursprungligt utförande.

Innanför huvudentrén till kyrkan i väster går en trappa ner till anslutande korridor till kyrkorummet. Trappan är gjord av blocksteg av grå granit med en krysshammrad yta, likt trapporna exteriört vid den södra och norra fasaden. Även i trapphuset intill torgporten är trappstegen av blocksteg av grå granit.

Upplevelsevärde

Materialet i trapporna, ofta förknippat med exteriöra miljöer, gör att rummen upplevs som en "brygga" mellan ute och inne.

Detta förhållande var tidigare extra påtagligt vid trappgången vid den västra huvudentrén som ursprungligen hade två glasade dörrar. Utifrån utgångspunkten att trappgången är en del av huvudentrén till kyrkan får detta en symbolisk betydelse, där man vid mötet med bronsskulpturen Jesus och människan vid huvudentrén succesivt

En av trapporna av granitblock inom kyrkan, ner mot kyrkorummet, 2018.

färdas in i kyrkan från utemiljö, till en rumslig miljö mellan inne och ute, innan man stiger in i kyrkorummet. Trapporna bidrar till kyrkans höga materialitet.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Kontakten mellan inne och ute var ursprungligen än mer förstärkt vid den västra entrén då den ursprungliga dörren var en glasdörr (nu förvarad nere i kyrkans källare). Denna kontakt har försvagats i och med att den nuvarande dörren är mindre genomsläpplig. Ett mer ursprungligt utförande av västra entrén kan återställas genom att byta de nuvarande dörrarna till de ursprungliga i klarglas.

AFF-kod: T3.31

Underhåll/Skötsel:

FU: 1 ggr/år. Trappor ses över kontinuerligt för att säkerställa god tillgänglighet. Rengöring av granit utförs med mjuka borstar och vatten.
PU: 20 år. Översyn. Lagning av ev skador.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

GEDIGNA MATERIALVAL

Tidsperiod
1959-1960-tal

- Kalksten
- Rött stortegel
- Betong
- Puts
- Träinredning i vitpigmenterad ek
- Dörrar i klarglas
- Elementskydd i rotting
- Trägolv i brudkammaren

Kunskapsvärde

De publika och offentliga delarna av kyrkan är av gedigna materialval utförda med hög hantverksmässig kvalitet. Materialvalen är tidstypiska för 1950- och 60-talets arkitektur.

En övervägande del av golven i kyrkan är belagda med brungrå kalksten med friser av rött stortegel. Även flera fönsterbänkar är av brungrå kalksten. Väggar i de publika och offentliga utrymmena är till stor del av rött stortegel, som kyrkan exteriört. Men även vitputsade väggar och tak förekommer. Detta gäller tak och väggar i passageutrymmen i korridorer på det övre våningsplanet och i tak i kapellet och trapphuset ingång Högdalsplan 16. I kyrkorummet finns byggnadselement i betong genom pelare i väggar och bärstycket över entrédörren liksom kyrkorummets karaktäristiska betongtak. Vissa pelare är gråmålade. Betongtaket är obehandlat. Trädetaljer i kyrkan är genomgående utförda i vitpigmenterad ek, så som paneler, bröstningar, foder, fönsterkarmar, dörrar men också orgeln och predikstolen. Ett stort antal trädörrar är original. Dörrarna har en enkel utformning men i lite olika utförande beroende på placering. Dörrarna vid kyrkotorget, in till församlingssalen och kyrkorummet har dörrar med ett dörrblad med en utskuren yta likt panel med plan yta nedtill och ett kvadratisk handtag,

även det i vitpigmenterad ek. Dörrar på det övre våningsplanet som ligger mellan utrymmen och inte leder till en lokal har istället ett dörrblad i klarglas med samma typ av handtag som för trädörrarna, men i en svart kulör. Det finns både dubbla och enkla dörrar. De dubbla trädörrarna är kantade med fastnitat läder. De enkla dörrbladen, även de i vitpigmenterad ek, har en plan yta och ett enklare handtag. I brudkammaren och i trapphuset intill torgporten finns elementskydd vilka är ursprungliga för kyrkan. Elementskydden är av flätad rotting med en ram av vitpigmenterad ek. I brudkammaren finns ett parkettgolv vilket är original.

Upplevelsevärde

Materialvalen ger en upplevelse av enkelhet i kyrkans interiör. Utformningen med hög materialitet och detaljutförande bidrar till upplevelsen av omsorg och kvalitet som ger ett sammanhållet och gediget uttryck.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:
Stor del av armaturen inuti kyrkan är utbytt. Vid byte av armatur kan det vara positivt att inspireras av den ursprungliga armaturen från 1950-talet och undersöka hur den sett ut.

AFF-kod: T3.31, T3.32, T3.33, T3.36

Underhåll/Skötsel:
Kalkstensgolv
FU: 1ggr/år. Besiktning . Notering av skador i stengolvet mm.
PU: 15 år. Översyn av stenkonservator.

Rött stortegel
FU: 1ggr/år. Besiktning. Notering av ev -skador som t.ex. fuktgenomträngning med vita utfällningar, mm.
PU: 15 år. Översyn. Ev uppstådda fuktrosor genom vita utfällningar på teglet tvättas bort eller ev retuscheras in i omgivande rengjorda ytor.

Betong
FU: 1ggr/år. Besiktning . Notering av skador i betong som t.ex. fuktgenomträngning med vita utfällningar, mm.
PU: 15 år. På målade betongdelar skrapas lös färg bort, ytorna tvättas för målning och målas i en kulör likt de omgivande rengjorda betongytorna. Ev uppstådda fuktrosor genom vita utfällningar på betongen tvättas bort eller ev retuscheras in i omgivande rengjorda ytor.

Puts
FU: 1ggr/år. Besiktning . Notering av skador i puts.
PU: 15 år. Ommålning av väggar.

Träinredning i kalkad ek
FU: 1 ggr/år. Dörrar tvättas för att undvika att smuts fastnar .
PU: 15 år. Fanérskadorna och stötmärken rengöres och lagas. Fastnitat läder på dubbeldörrarna lagas där det är torrt och trasigt, nitar släppt och stoppning av skumgummi tjänat ut.

Elementskydd
FU: 1ggr/år. Besiktning. Rotting med större skador byts ut.
PU: 15 år. Fanérskadorna och stötmärken rengöres och lagas.

Parkett i brudkammaren
PU: 20 år. Slipas. Golvet är sedan innan hårt slipat. Tunnast möjliga slipning av golvet utförs för att bevara originalgolvet så långt möjligt.
Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

KLÄDSTÄLLNINGAR I KYRKOTORGET

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Klädställningarna är ursprunglig interiör som redovisar rummets funktion och användning. På kyrkotorget finns två klädställningar ställda intill hissen vilka är ursprungliga för kyrkan. Ursprungligen fanns flera klädställningar vilka täckte en större del av kyrkotorgets yta. På en bild innan hissen installeras, år 2000, syns tre klädställningar.

Upplevelsevärde

Klädställningarna bidrar till att ge rummet sin karaktär av entréhall och kyrktorg, en samlingsplats före och efter gudstjänstbesöket.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:
Placeringen har förändrats över tid och kan så göras även i framtiden. Klädställningarna är däremot en del av rummet/kyrkotorgets funktion och bör därför fortsatt vara en del av rummet.

AFF-kod: T3.31

Underhåll/Skötsel:
FU: 1 ggr/år. Trappor ses över kontinuerligt för att säkerställa god tillgänglighet. Rengöring av granit utförs med mjuka borstar och vatten.
PU: 20 år. Översyn. Lagning av ev skador.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat: -

Risker: -

KYRKLIGA INVENTARIER

Förutsättningar

Föremålen får inte avyttras utan länsstyrelsens tillstånd.

Listade inventarier avser kyrkans mest värdefulla föremål. Se inventarieförteckning över kulturhistoriskt värdefulla inventarier för en komplett lista över lagskyddade föremål.

Motiv

Kyrkans inventarier är ovärderliga kulturföremål som ska bevaras, vårdas och förvaras väl. Föremålen bidrar till och förstärker helhetsupplevelsen av kyrkan som en modernistisk kyrka och ger uttryck för de då rådande normerna och stilidealen.

Kategorisering av kulturhistoriska värden

Kategori kulturhistoriska värden: 2 (Betydande värde i delar)

- Dopfunt
- Krucifixet i koret - Kristustecken
- Matta i koret
- Ridå i församlingssalen
- Ursprungliga föremål för kyrkan, tillkomna mellan 1959-1970
- Ursprungliga kyrkotextilier för kyrkan, tillkomna mellan 1959-1970

OBS: Se en fullständig lista över utpekade föremål och kyrkotextilier på s. 18 där samtliga värdebärare för kyrkan presenteras.

Kategorisering av bruksvärden

Kategori bruksvärden: 1 (Betydande värde som helhet)

Användningsintensitet

Planering för framtida åtgärder bör utgå från att föremålen används ofta, dagligen till veckovis användning.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential

Anpassning möjlig för att gynna den kyrkliga verksamheten, sambruk, utlåning till museer. Förändringar måste underordna sig kulturhistoriska värden. Tillstånd måste sökas från länsstyrelsen bl.a. för att flytta ett föremål från sin nuvarande plats.

Alla förändringar är tillståndspliktiga enligt 4 kap. KML

AFF-kod: To

Underhåll/Skötsel:

De höga kulturhistoriska värdena kräver en hög antikvarisk ambition vid vård och underhåll. Åtgärder ska vara utförda med högsta möjliga kvalitet. Särskilda material och metoder krävs liksom noggrann dokumentation och uppföljning.

Fysisk tillgänglighet och information:

Tillgänglighetshöjande åtgärder ska vara anpassade efter både brukare och kulturarv. Kyrkan är öppen större delen av året.

Säkerhet:

Åtgärder genomförs med hög antikvarisk ambition, anpassat efter både brukare och kulturarv.

Klimat:

Uppvärms kontinuerligt, anpassat efter både brukare och kulturarv.

Risker:

Stort slitage till följd av kontinuerlig användning.

DOPFUNT

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Dopet är ett av två sakrament i Svenska kyrkan, nattvarden är det andra. Dopfunten är ett verk av Sven Palmqvist, glaskonstnär, skulptör och målare vid Orrefors glasbruk och upphovsman till flera nya konstglastekniker. Dopfunten är unik, men en liknande finns i Sancta Maria kyrka i Malmö.

Dopfunten är helt utförd i glas, bestående av lösa glasblock i kvadrater med dopskålen i dopfuntens mitt. Tillkomstår 1959. Formerna för glasblocken är oregelbundna med luftbubblor inneslutna i de enskilda blocken. Den är strategiskt placerad vid korfönstret i kyrkorummet för att på bästa sätt ge möjlighet för solstrålar att lysa igenom och brytas i dopfuntens glasprismor. Dopskålen har bytts ut ett flertal gånger. Fram till 2013 kunde dopskålen bytas ut av Orrefors, en möjlighet som då försvann i och med att Orrefors verksamhet stängdes ner. År 2014 utformar Stockholm Heta Glas två stycken skålar till dopfunten, skålar som ansluter till originalskalets form. Under 2017 täcktes dopfunten med en genomsiktligt huv i plexiglas som skydd för att förhindra eventuella skador. I inventarieförteckningen för Vantörs kyrka har mattan benämning, Typ: K, Objekt nr: 2.

Upplevelsevärde

Dopfunten är ett mycket fint utfört hantverk med konstnärligt värde och en del av den konstnärliga utsmyckning som koncentrerats till och i anslutning till koret, en viktig del i kyrkans karaktär och helhetsmiljö.

Dopfuntens centrala betydelse förstärks genom dess centrala placering i kyrkorummet, till höger om altaret och intill kyrkofönstren i den östra väggen vilket ger ett vackert sken i dopfunten.

Huven av plexiglas som täcker dopfunten påverkar mycket lite intrycket av dopfunten, det tas också bort då dopfunten används.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T0.3102

Underhåll/Skötsel:

FU: 1 ggr/år. Besiktning. Dopskål byts ut efter behov/vid skada/spricka. Vid skada i kristallblocken renoveras de och byts ut vid behov. Ev. ursprungliga glasblock som byts ut sparas och förvaras med fördel i kyrkan. Nya block tillverkas med samma metod och mått som originalen. Se vidare: Antikvarisk slutrapport, Lagning av dopfunt, av Reichmann Antikvarier 20171009. PU: 15 år. Besiktning av antikvarie/konservator/glaskonstnär.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

Plexiglashuv ska tas av av två personer.

Klimat: -

Risker: -

Dopfunten vid invigningen av kyrkan, 1959. (Vantörs kyrkoarkiv, Fotografier, 1959, OIV.2)

KRUCIFIXET I KORET - KRISTUSTECKEN

Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Användning av krucifix i anslutning till koret berättar om en lång obruten kyrklig tradition från medeltiden och fram till idag. Jesus liv och uppståndelse är central i den kristna berättelsen.

Krucifixet i koret är placerat framför altarmosaiken och är formgivet av Arne Jones i en modern, stilren utformning. Krucifixet skapades och anskaffades av kyrkan 1960. Korset består av ett träkors av ljus hugget trä med en kristusfigur tillverkad av järn i kantig utformning med en törnekrona av spikar. Kristusfiguren är fäst mot träkoret med genomgående bultar och muttrar på baksidan. Den kantiga och något förvridna formen som Kristusfiguren har ska uttrycka lidande. Arne Jones menade att "Det är en gammal regel att i en kyrka skall endast användas gediget - äkta - material." och beskriver krucifixet som "Först genom abstraktionen kommer Kristus att bli för varje människa det han kan vara för varje människa. Jag menar att jag gör ett tecken, även om det är i järn". Jones beskriver bildens betydelse som viktigare än dess utseende. När krucifixet sattes upp blev det både mycket omtyckt men väckte också ogillande. Därför ställdes ett mer traditionellt krucifix fram på altarbordet, i ett mindre format, framför Jones krucifix. I inventarieförteckningen för Vantörs kyrka har mattan benämning, Typ:K, Objekt nr:4.

Upplevelsevärde

Krucifixet, som så tydligt speglar sin samtida modernism, är ett mycket fint utfört hantverk med konstnärligt värde och en del av den konstnärliga utsmyckning som koncentrerats till koret, en viktig del i kyrkans karaktär och helhetsmiljö.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T0.3108

Underhåll/Skötsel:

FU: 1 ggr/ besiktning.

PU: 15 år. Besiktning av konservator.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat:

Ett så jämnt klimat som möjligt eftersträvas, med omkring 50-60% relativ fuktighet.

Risker: -

Krucifixet, Kristustecken, 2018.

MATTA I KORET

	Tidsperiod 1959-1960-tal		Tidsperiod 1990-tal
---	-----------------------------	---	------------------------

Kunskapsvärde

Mattan i koret tillkom 1999 och är komponerad av Maria Silfverhielm, dotter till glaskonstnären Sven Palmqvist som formgivit dopskålen.

Mattan är 215x425 cm, vävd i rosengång med blå linnevarp och inslag av ylle i röda nyanser samt mindre partier av gult och blått. Mattan är vävd av Kristin Nyström och Maria Sandberg, 1999. På mattan finns märkningen MS "HV:s emblem" KN/MS. Silverhielm har varit verksam som pedagog inom formgivning och rektor på Handarbetets vänner (HV). Utöver textil till Vantörs kyrka har hon bland annat formgivit kyrkliga textilier till Sankt Göans församling i Stockholm. I inventarieförteckningen för Vantörs kyrka har mattan benämning, Typ: Ö, Objektnr: 3.

Upplevelsevärde

Mattan är en del av den konstnärliga utsmyckning som koncentrerats till koret och bidrar till att förhöja korets tydligt centrala betydelse i rummet. Den mjuka textilen balanserar upp kyrkorummets annars hårda material och är således ett mycket viktigt inslag.

Mattan i koret är relativt ny i kyrkorummet men passar väl in i kyrkomiljön och är ett mycket fint utfört hantverk med konstnärligt värde.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Den nuvarande mattan kan ersättas mot en likvärdig.

AFF-kod: To.3110

Underhåll/Skötsel:

FU: 1ggr/år. Besiktning. Ev. fläckar rengörs så fort möjligt med exempelvis galltvål. Kontrollera att inte fukt uppstår under mattan på stengolvet. PU: 10 år. Besiktning av textilkonservator. Grundlig rengöring av mattan utförs av textilkonservator.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

Mattan tas bort i samband med konsert för att undvika slitage.

Klimat: -

Risker: -

Matta i koret, 2018.

RIDÅ I FÖRSAMLINGSSALEN

	Tidsperiod 1959-1960-tal
---	-----------------------------

Kunskapsvärde

Framför scenen i församlingssalen hänger en ridå i blå ylleväv, en textildesign av Randi Fisher 1959, vilken har hängt i församlingssalen sedan kyrkans uppförande. Fisher tillhörde en krets av unga radikala målare som ville bryta mot föreställande traditionell realism genom utställningen "Ung konst" 1947.

I textilen finns dekor i form av ränder i applikationer av olika ylletyger i blå, röd, bruna och vita nyanser. Textilen är tillverkad i samarbete med Libraria. Randi Christine Fisher (1920-1997), född i Australien, bodde i Helsingborg till sin bortgång. I inventarieförteckningen för Vantörs kyrka har mattan benämning, Typ: K, Objektnr: 129.

Upplevelsevärde

Ridån har en konstnärlig och hantverksmässig kvalitet och bidrar till församlingssalens interiöra helhetsmiljö. Genom sin placering stärker den också verksamhetens mångsidigt profana inriktning.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: To.3110

Underhåll/Skötsel:

FU: 1ggr/år. Besiktning. Ev. fläckar renogörs så fort möjligt med exempelvis galltvål. PU: 15 år. Mer grundlig besiktning tillsammans med övriga textilier. Ev. mer grundlig rengöring efter besiktning av textilkonservator.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet: -

Klimat:

Ett så jämnt klimat som möjligt eftersträvas, med omkring 50-60% relativ fuktighet.

Risker: -

Ridå av textildesign Randi Fisher, 2018.

Ridå av textildesign Randi Fisher, 2018.

URSPRUNGLIGA FÖREMÅL - TILLKOMMNA 1959-1970

 Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Av särskilt värde för kyrkan är den nattvardsservis i silver som funnits i kyrkan sedan uppdörandeåret (1959), ett set tillverkat av Birger Haglund med stämpel för Birger Haglund, St Erik (Stockholm), kontrollstämpel, S, I9 (1959), Sterling Sweden. Även andra särskilt värdefulla föremål som tillhört Vantörs kyrka sedan invigning 1959 och 1960-talet är av särskilt värde.

I nattvadsservisen ingår en kalk, paté, oblatask och altarljusstake.

Under 2017-2018 har en inventering av kyrkans föremål genomförts av Acta Konserveringscentrum AB.

Upplevelsevärde

Nattvardsservisen liksom andra särskilt värdefulla metallföremål bidrar till att bära gudstjänstbesökarnas identitet genom att den är använd i gudstjänst sedan 1959 och är en del av församlingens centrala verksamhet. Silverservisen förmedlar också något upphöjt och att det pågår något särskilt utöver det vanliga genom sin prakt och kvalité.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential: -

AFF-kod: T3.3105

Underhåll/Skötsel:

Då metall är känsligt för luftföroreningar kan metallföremål som inte används frekvent med fördel förvaras i tätslutande platspåsar.

FU: 1 år. Kontrollera eventuella sprickor och

andra skador och kontakta konservator vid behov. Skötsel: Efter användning nattvardsservis. Skölj ur gammalt vin ur kalk och kanna och låt torka innan det stoppas tillbaka i sitt tygfodral och förvaras i säkerhetsskåp.

PU: 15 år. Besiktning av konservator, framtagande av åtgärdsförslag för vård och förvaring, genomförande.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

Högsta möjliga säkerhetsnivå. Föremålen är av oskattbart värde för kyrkan och bör säkras från skadegörelse eller stöld.

Klimat:

Metallföremål förvaras i ett så konstant klimat som möjligt.

Risker:

Skicka inventarieansvariga, vaktmästare eller kyrkvärdar på kurs gällande förvaring och skötsel av föremål för att minska risken att föremålen hanteras felaktigt.

URSPRUNGLIGA KYRKOTEXTILIER - TILLKOMMNA 1959-1970

 Tidsperiod
1959-1960-tal

Kunskapsvärde

Av särskilt värde för kyrkan är de textilier som tillkommit i samband med kyrkans uppförande eller som funnits i kyrkan sedan uppförandet och 1960-talet och används framför allt vid gudstjänster eller som altarprydnad.

Textilierna berättar bl.a. om den relativt ”nygamla” traditionen kring kyrkoårets färger vitt, violett, grönt, rött och svart. Traditionens ursprung är katolskt och sägs komma till Sverige tidigt 1900-tal från ett högkyrkligt England. Under 2017-2018 har en inventering av kyrkans textilier genomförts av Acta Konserveringscentrum AB.

Upplevelsevärde

Textilierna bidrar till att bära gudstjänstbesökarnas identitet genom att de är använda i gudstjänst sedan 1959 och är en del av församlingens centrala verksamhet. Textilier förmedlar också något upphöjt och att det pågår något särskilt utöver det vanliga genom sin prakt, färgrikedom och kvalité.

Kulturhistoriska konsekvenser

Utvecklingspotential:

Bursor är svåra att laga och bör liksom övriga brukstextilier kunna ersättas när de är utslitna. Ny utformning bör ta hänsyn till befintliga textilier i samma serie och färg.

AFF-kod: T3.3110

Underhåll/Skötsel:

Textilierna ska vara lätta att ta ner och hänga upp. Ingen upphängning i ringar, vilket belastar textilien punktvis. Textilens tyngd ska fördelas jämnt. Rådgör med textilkonservator vid tveksamhet. Sätt inte fast antependier, altarbrun, predikstolkläden och liknande med nålar, nubb eller häftstift vilket kan orsaka rostfläckar. FU: 1 år. Rengör textilförvaringen för att förhindra insektsangrepp.

Skötsel: Vid användning. Använd halslin för att minska nedsmutning och därmed på sikt spara pengar.

PU: 10 år. Besiktning av textilkonservator, framtagande av åtgärdsförslag för vård och förvaring, genomförande.

Fysisk tillgänglighet och information: -

Säkerhet:

Högsta möjliga säkerhetsnivå. Föremålen är av oskattbart värde för kyrkan och bör säkras från skadegörelse eller stöld.

Klimat:

Textilier ska förvaras mörkt, svalt och torrt i ett stabilt klimat med max 50% relativ fuktighet. Allt ljus bryter ner textilt material.

Risker:

Skicka inventarieansvariga, vaktmästare eller kyrkvärdar på kurs gällande förvaring och skötsel av textilier för att minska risken att föremålen hanteras felaktigt.

KARAKTÄRISERING

VANTÖRS KYRKA OCH KYRKOMILJÖN

I detta avsnitt presenteras församlingens officiella beskrivning över Vantörs kyrka, dess historia och nulägesbeskrivning. Texten är hämtad från Stadsmuseet i Stockholms karakterisering av Vantörs kyrka från 2008. Ytterligare omskrivningar ska inte beställas i samband med t.ex. inventeringar eller renoveringsåtgärder utan istället ska denna text revideras efter behov. Syftet med denna uppmaning är att församlingen inte ska behöva betala för samma arbete upprepade gånger. Denna text kan istället med fördel kopieras och återanvändas i andra sammanhang.

HISTORIK

I och med att Stockholms stadsfullmäktige 1941 tog beslutet att bygga en tunnelbana från centrum ut till de södra och västra delarna av staden kunde de ännu lantliga omgivningarna bebyggas med stora bostadsområden för den snabbt växande befolkningen. Redan 1954 drogs tunnelbanan ut till Högdalen, vars storcentrum skulle serva även andra stadsdelar. 1959 var det mesta av bebyggelsen i centrum färdigbyggt. Vantörs församling hade bildats 1957 och kom att bestå av delar av Brännkyrka och Enskede församlingar. Kyrkan byggdes i församlingens folkrikaste område, Högdalens centrum. På grund av kyrkotomtens begränsade storlek och de stora nivåskillnaderna byggdes kyrkoanläggningen i två våningar. ”De stadsplanemässiga förutsättningarna” är orsaken till att kyrkorummet är orienterat i nord-sydlig riktning (Larsén och Alfreds, Arkitektur 1964).

BESKRIVNING

Omgivningen

Vantörs kyrka ligger i Högdalens centrum, söder om Stockholms innerstad. Stadsplanen för centrumanläggningen är ritad av Sven Markelius och fastställdes 1958. På ett tidstypiskt sätt drogs tunnelbanan fram under centrumbebyggelsen för att fortsätta i ytläge. I centrum byggdes 1-2-våninga byggnader med butiker, kontor, idrottshall, skola och ett 13 våningar högt bostadshus som markerar centrum. Kyrkan ligger i fonden av Högdalsgången, det centrala gångstråket som delvis blev glastäckt 1995. Närmast öster om kyrkan ligger en av centrumbyggnaderna (tidigare varuhuset Tempo) och Högdalsplan, ett torg belagt med smågatsten, mönsterlagt i grått och vitt. Norr om kyrkan ligger f d Högdalens skola byggd 1957-59 efter ritningar av Carl Nyrén. Den tvåvåninga, putsade byggnaden upphörde att vara skola 1975. Väster om kyrkan, på en högre nivå än Högdalsplan, sträcker sig Önskehemsgatan med f d Högdalens sjukhus på andra sidan gatan.

Kyrkomiljön

Kyrkotomten är obetydligt mycket större än kyrkobyggnaden. Intill kyrkans västfasad är den planterad med buskar och i söder leder en trappa ned från Önskehemsgatan till det gångstråk som leder fram till Högdalsplan. Gångstråket utgår från en öppen plats planterad med formklippta träd intill kyrkans sydfasad. Även i norr leder en trappa från Högdalsplan upp till Önskehemsgatan.

Kyrkoanläggningen

Vantörs kyrka är en anläggning i två plan där det övre rymmer kyrkorum, sakristia, kapell, samlingssal och kapphall. Entréer på detta våningsplan finns i väster och sydväst. Tomten lutar kraftigt från väster ner mot öster där en entré från Högdalsplan leder in till bottenplanet där fler församlingslokaler finns. Över detta entréparti reser sig kyrktornet. Den del av byggnaden som innehåller kyrkorummet reser sig över de omkringliggande lokalernas lägre byggnadsdelar. Dessa bildar tillsammans en oregelbunden planform med flacka takfall vinklade åt olika håll. Kyrkan är byggd av tegel och betong.

Exteriör

Fasaderna är murade med rött tegel i munkförband. Fönstren på bottenvåningen i öster har mitt- och tvärpost. På den norra och västra fasaden finns enluftsfönster. För övrigt är smala fönsteröppningar placerade i djupa vertikala slitsar i teglet med täta mellanrum. Alla fönster har mörkmålade träkarmar. Från nordost förstärks kyrkorummets höjdverkan genom de mycket höga fönsterslitsarna i muren samt genom tornet, placerat direkt sydost om denna del. Tre gjutjärnsklockor, gjutna av Bergholtz i Sigtuna, hänger i en öppen konstruktion av betongbjälkar. Tornet kröns av en förgylld tupp av aluminium formgiven av skulptören Arne Jones (1914-76). Intill detta torn reser sig ett något lägre, slutet trapptorn direkt mot klocktornet. Kyrkans tak är klädda med kopparplåt, som är neddragen över takfoten. De flacka takfallen syns inte från marken. Porten mot Högdalsplan är gjord av koppar med relief av konstnären Fritz Sjöström (1923-96). Huvudingången till kyrkorummet finns i västfasaden där porten är delvis glasad vertikalt, likt fönstren i fasaden. Bredvid porten finns en skulptur av brons, Jesus och människan, utformad av konstnären Margot Hedman.

Interiör

Från kyrkans huvudentré i väster, med relativt låg takhöjd och väggar av rött tegel, leder en kalkstenstrappa ned till kyrkorummet. Det kan nås genom sju olika dörrar varav sex vetter mot väster. Kyrkorummets mittparti är rektangulärt i nord-sydlig riktning med koret i norr. Golvet är belagt med kalksten med friser av tegel. Väggarna är av rött tegel i munkförband. I den östra och södra väggen finns öppningar för akustikens skull, påminnande om

bomhåll. Kopparplåtar är monterade sekundärt i dessa på den östra väggen närmast orgeln för att förbättra akustiken. I den västra väggen finns rörtegel inmurat för ventilation och akustik. Bjälkar av betong finns synliga i väggarna varav ett par är gråmålade. I den östra väggen finns färgade glasblock inmurade, utformade av glaskonstnären Sven Palmqvist (1906-84).

Taket är av formgjuten betong, där formbrädornas avtryck i olika riktningar och en uppdelning av takytan i olika vinklar mot varandra bildar ett geometriskt, böljande mönster. Taket är högre i söder och sluttar något ner mot koret i norr. På var sida om takets mittparti finns lägre skärmtak, även de något veckade och med samma behandling av betongen som mittpartiets tak. Konstruktionen ger taket ett lätt, svävande intryck likt ett tälttak. Kopplade trästolar med textillklädd sits och rygg är placerade i två kvarter på var sida om mittgången som leder till altaret. Väster om rummets mittparti står stolar vända mot mittgången. Golvet ligger här ett par trappsteg högre än mittpartiet och har delvis lägre tak likt ett sidoskepp. Mot kyrkans östra yttervägg står orgeln, byggd 2006 av Ryde & Berg i Fredriksdal i Norge med 36 stämmor efter ritningar av Ulf Oldaeus. Den påminner om den ursprungliga

orgeln med en fasad av ek som avslutas uppåt i spetsiga vinklar. Den nya är dock betydligt större. Intill orgeln står bänkar för kören på gradängar.

Koret i norr är av samma bredd som mittpartiet, har rakt avslutad korvägg och nås via ett par trappsteg i hela korets bredd. Den östra korväggen är täckt av smala fönster från golv till tak i bågar och karmar av kalkad ek. Så gott som all utsmyckning i kyrkorummet är koncentrerad till koret. En mosaik från golv till tak av grovhuggen vit och svart marmor av konstnären Gert Marcus (f. 1914) pryder den norra väggen bakom altaret av vita marmorblock med en räfflad yta. På altaret står ett starkt stiliserat krucifix i trä och smidesjärn av Arne Jones. Dopfunten, intill korfönstret, består av sammanfogade kristallblock av Sven Palmqvist, Orrefors glasbruk. Predikstolen i väster vid korttrappan är av kalkad ek med snidade reliefer, troligen tillkomna 1963 av konstnären L Stevenfeldt. Mattan framför altaret är utformad av Maria Silfverhielm.

Söder om kyrkorummets mittparti, avskilt med en barriär indelad i fält av ek, fortsätter rummet på en något högre golvnivå och med ett lägre tak. Denna del kan avskiljas till en särskild samlingssal

genom en vikvägg av trä, delvis klädd med väv. Den östra väggen har fönster likt korets, men med färgat bränt glas av konstnären Lars Aijmer och en hög bröstning av ett större mönstermurat tegel. I övrigt har kyrkorummet bara fönster mellan den övre och undre taknivån, vilka inte syns från golvet och ger ett indirekt ljus. Kyrkorummets takarmaturer är sekundära och utförda i glas. I södra delen finns ursprungliga väggarmaturer i kopparplåt. Dörrarna är liksom övrig träinredning av kalkad ek.

Sakristian ligger väster om koret med vitmålade väggar och ett litet altare av natursten. Rummet är förändrat, bl a är en mellanvägg borttagen. Intill sakristian ligger skrudkammaren med ursprunglig väggfast skåpinredning med mässingsbeslag.

Övriga inventarier

Bland inventarierna kan nämnas nattvardskärlen och högaltarets ljusstakar och vaser av silversmeden Birger Haglund samt de kyrkliga textilerna av konstnären Kaisa Melanton (f. 1920) i samarbete med konstnären Randi Fisher (f. 1920).

Övriga församlingslokaler

Kapphallen utanför kyrkorummet har liksom de flesta utrymmen på detta våningsplan kalkstensgolv och väggar i rött tegel. Under den västra väggens fönster, vilka är av samma smala typ som i kyrkorummet, finns en ekpanel. Fristående på golvet står två ursprungliga klädhängare i en smäcker svartmålad järnkonstruktion. Möblemanget i övrigt är sekundärt förutom två taburetter. Två ekdörrar leder in till församlingssalen där den östra väggen är utformad med färgat glas och tegelmurning likt kyrkorummets östra del. I söder finns en scen med ridå av Randi Fisher. Vägg- och takarmaturer är sekundära. Kapellet ligger väster om kyrkorummet och har kalkstensgolv, tegelväggar och putsat och målat tak. Den västra väggen har likt kapphallen smala fönster med ekpanel under. Fönstren har färgat glas av Lars Aijmer. Här finns två altaren, ett ursprungligt murat i tegel och ett nyare i trä.

Kyrkobyggnadens bottenvåning rymde ursprungligen pastorsexpedition, ungdomslokaler med en egen ingång från gångstråket i öster och en vaktmästarbostad i söder. Bostaden rymmer nu församlingens diakonverksamhet. Bottenvåningen har i övrigt byggts om och ändrat planlösning och innehåller nu bl a församlingens kansli. Ingången från gångstråket har ersatts med ett fönster.

KULTURHISTORISK KARAKTÄRISTIK

Se s. 11.

KÄLLOR

Ingemar Andersson, Fastighetsförvaltare Vantörs kyrka.

Karaktäriseringen, Vantörs kyrka, Stockholms stift, 2008.

Larsson, Fritz, Vantörs kyrka - Biografier över arkitekter, klockgjutare, konstnärer och orgelbyggare, rev 2015.

Söderström, Göran & Bernhardsson, Siv (red.), Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden, Stockholmia, Stockholm, 2003.

Stadsbyggnadskontoret, Bygglövsarkiv, Fastighetsbeteckning Gipsen 1.

Stockholms stadsarkiv, Vantörs kyrkoarkiv.

Tidsskriften Arkitektur, nr 12 1964.

Vantörs kyrka, folder 2006.

Vantörs kyrka, folder 1963.

Vård- och underhållsplan för metallföremål och textilier, Vantörs kyrka 2018.